

AIBREÁN 2017 | APRIL 2017

An Coimisinéir Teanga

TRÁCHTAIREACHT AR CHÓRAS NA SCÉIMEANNA TEANGA

A COMMENTARY ON THE LANGUAGE SCHEME SYSTEM

*Tuairisc an Choimisinéara Teanga faoi Alt 29
d'Acht na dTeangacha Oifigiúla, 2003*

*Report by An Coimisinéir Teanga in accordance with
Section 29 of the Official Languages Act, 2003*

CLÁR

Réamhrá	2
Príomhthorthaí agus Moltaí	3
Achoimre	5
Cuid I: Anailís ar na Scéimeanna Teanga.....	9
1. Comhlachtaí poiblí á dtabhairt faoi phróiseas na scéimeanna teanga den chéad uair	10
2. Easpa gluaiseachta chun cinn.....	11
3. Friotal seachantach, agúis, doiléire.....	16
4. Seirbhís Gaeilge ar chaighdeán níos ísle	18
5. Earcú foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge.....	19
6. Seirbhís don Ghaeltacht.....	20
7. Seirbhísí idirghníomhacha ar líne	23
8. Tairiscint réamhghníomhach/ an tslí a bhfógraítear seirbhísí atá ar fáil as Gaeilge	24
Cuid II: Moltaí.....	26
1. Líon foirne sa Státseirbhís le hinniúlacht sa dá theanga oifigiúla a ardú trí earcaíocht	27
2. Plean do sholáthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge	28
3. An Ghaeltacht.....	28
4. Rangú comhlachtaí poiblí de réir catagóirí.....	30
5. Rialacháin maidir le soláthar faisnéise nó seirbhísí áirithe.....	30
6. Daingniú agus cur i bhfeidhm scéimeanna teanga	30
7. Na comhlachtaí poiblí a thagann faoi scáth an Achta	31
8. Seachfhoinsí seirbhísí.....	32

RÉAMHRÁ

Fógraíodh sa *Ráiteas i Leith na Gaeilge* a d'fhoilsigh Rialtas na hÉireann in 2006 go n-úsáidfi Acht na dTeangacha Oifigiúla “*chun feabhas suntasach céimiúil a bhaint amach thar thréimhse ar leibhéal na seirbhísí as Gaeilge a chuirfidh an Stát ar fáil.*” Deimhníodh an cuspoir sa Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge forbairt a dhéanamh “*ar chearta an phobail an Ghaeilge a úsáid agus iad ag plé leis an Stát*” agus “*an líon daoine a úsáideann seirbhísí Stáit trí Ghaeilge...a ardú.*”

Leagann forálacha de chuid Acht na dTeangacha Oifigiúla 2003¹ (agus na rialacháin a dhéantar faoin Acht) dualgais áirithe ar chomhlachtaí poiblí an Ghaeilge a úsáid. Baineann na dualgais bhunúsacha sin go príomha le gnéithe den chumarsáid agus le stádas cuí a thabhairt don Ghaeilge. Thairis sin, is iad na scéimeanna teanga, a aontaítear le comhlachtaí poiblí faoin Acht, an phríomh-mheicníocht faoin reachtaíocht chun feabhas a chur le méid, réimse agus caighdeán na seirbhísí a chuireann comhlachtaí poiblí ar fáil as Gaeilge don phobal nó do shaoránaigh ar mhian leo a ngnóthaí a dhéanamh leis an Stát trí mheán na Gaeilge - “*an lár-ionstraim trína soláthrófar seirbhísí dátheangacha*” i bhfoclaíocht na Straitéise.

Is follas dom, go mbíonn cur chuige íosta á ghlacadh ag go leor comhlachtaí poiblí i dtaca le hullmhú scéime. I bhfocail an Dr John Walsh “*Gealltanais íosta a thugtar, thar a bheith íosta ar uairibh, a léiríonn nádúr na reachtaíochta agus feidhm na Gaeilge i gcultúr rialachais na heagraíochta agus, b'fhéidir, staid shochtheangeolaíoch na Gaeilge i saol na hÉireann.*”²

Níl an próiseas á stiúradh i dtreo a sprice, tá sé ar seachrán agus tá sé dulta i ndísc. Dá dheasca seo, tá inchreidteacht an phróisis á chreimeadh. Ag comhdháil Chumann Idirnáisiúnta na gCoimisinéirí Teanga in 2016, d'achomrigh an tOllamh Colin Williams an plé a rinneadh faoi chóras na scéimeanna

teanga in Éirinn: “*gurb é tuairim daoine áirithe gur scamal náisiúnta an chaoi a bhfuil córas na scéimeanna teanga á chur i bhfeidhm, agus go bhfuil daoine eile ann agus gur cuma leo ann nó as don chóras céanna.*”³

I mo ról mar Choimisinéir Teanga, bheinn faillíoch gan aird a tharraingt ar an imní atá orm faoi fheidhmiú an chórais seo atá in ainm is cur le raon agus caighdeán na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. Ó ceapadh mé sa ról seo tá ráitis phoiblí déanta agam ar an ábhar, tá aird dírithe agam air i dtuarascálacha bliantúla na hOifige, agus é áirithe i mo chuntais chuig coistí éagsúla de chuid an Oireachtais.

Bhí na ráitis sin bunaithe ar fhianaise a bhí ag teacht chun solais agus scéimeanna aonair á bhfoilsíú. Chun go bhféadfaí teacht ar dhearcadh chríochnúil ar an ábhar, chinn mé gur ghá anailís iomlán a dhéanamh ar na scéimeanna sin a daingníodh le dhá bhliain anuas, féachaint an raibh patrúin faoi leith le brath.

I bhfianaise na dtorthaí, chinn mé iad a chur i láthair an phobail i bhfoirm tráchttaireachta ar fheidhm phraiticiúil an Achta, faoi mar atá ceadaithe dom a dhéanamh faoi Alt 29 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla. Creidim go scairteann an anailís atá curtha i láthair i gCuid I den tráchttaireacht seo, solas ar mhífheidhmiúlacht chóras na scéimeanna teanga.

Chuir mé m'inní faoi laigí chóras na scéimeanna teanga faoi bhráid Bhuan-Chomhchoiste na Gaeilge, na Gaeltachta agus na nOileán go deireanach ar an 4 Deireadh Fómhair 2016. D'iarr an coiste sin de chuid an Oireachtais orm moltaí a chur faoina bhráid maidir le bealaí ina bhféadfaí riaradh níos éifeachtaí a dhéanamh ar sholáthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. I gCuid II den tráchttaireacht seo, leagaim amach moltaí maidir le malairt cur chuige i gcás cuid de na hábhair atá á bplé faoi chóras na scéimeanna teanga agus ábhair ghaolmhara eile a chuirfeadh, i mo thuairim, go mór le héifeacht na reachtaíochta.

Rónán Ó Dombnaill
An Coimisinéir Teanga

¹ “An tAcht” uaidh seo síos.

² Walsh, J. (2012) “Language policy and language governance: a case-study of Irish language legislation.” *Language Policy* (Aistriúchán)

³ Aistriúchán

PRÍOMHTHORTHAÍ AGUS MOLTAÍ

PRÍOMHTHORTHAÍ

RIARADH CHÓRAS NA SCÉIMEANNA TEANGA

1. 122 iarratas ar scéim teanga fós le daingniú ag 31/12/2016

- 56 scéim teanga, as 116 san iomlán, atá imithe in éag; 6 cinn díobh sin le tréimhse níos faide ná 7 mbliana.
- 7 n-iarratas ag seasamh amach le 9 mbliana nó níos mó.
- 20 scéim teanga aontaithe go bliantúil, ar an meán, le dhá bhliain anuas. Thógfadh sé os cionn 6 bliana breith suas ar na hiarratais sin amháin atá ag seasamh amach ag deireadh na bliana 2016.

2. Tréimhse shuntasach ag baint le haontú scéimeanna teanga

- Tógann sé ar an meán 3.5 bliain ón am a iarrtar ar chomhlacht poiblí an chéad scéim teanga a ullmhú nó go mbíonn sí daingnithe agus 4 bliana i gcás an dara scéim teanga.

3. Teip scéim teanga a ullmhú nó a aontú

- Níor tuairiscíodh aon chomhlacht poiblí chuig Tithe an Oireachtais i ndáil le diúltú scéim teanga a ullmhú nó a chomhaontú.

CAIGHDEÁN NA SCÉIMEANNA TEANGA

1. Cúlú á dhéanamh ar ghealltanais a tugadh i scéimeanna teanga

- Cuireadh gealltanais a bhí mar ábhar d'imscrúdú go leataobh nó laghdáíodh iad in 64% de na chéad scéimeanna teanga eile a aontaíodh.
- I gcás comhlacht poiblí amháin, Comhairle Contae na hIarmhí, athraíodh gealltanais a bhí mar ábhar d'imscrúdú agus ar cuireadh tuarascáil faoi bhráid Thithe an Oireachtais ina leith.
- Cúlú déanta ar ghealltanais in 52% de na dara nó na tríú scéimeanna teanga a aontaíodh in 2015 agus in 2016.

2. Gan aon dul chun cinn ó scéim teanga amháin go dtí scéim teanga eile

- As na 23 dara nó tríú scéim teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015 agus 2016, ní raibh dul chun cinn suntasach, i leith aon réimse gealltanais, le brath ach i gcás 17% díobh.

3. Sainaitheint post le riachtanas Gaeilge

- Gan poist le riachtanas Gaeilge sainaitheanta ach i gcás 17.5% de na scéimeanna teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015 agus 2016.
- Gan socruithe cinnte d'earcú comhaltaí foirne le Gaeilge luaite ach amháin i gcás 7.5% de na scéimeanna teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015 agus 2016.

4. Soláthar seirbhísí sa Ghaeltacht

- As na 28 scéim teanga (as líon iomlán na scéimeanna atá daingnithe) a meastar go mbeadh soláthar seirbhíse do phobal na Gaeltachta i gceist iontu, ní raibh foráil déanta do sholáthar seirbhísí sa Ghaeltacht i gcás tuairim agus an tríú cuid díobh.
- Ní raibh dáta deimhnithe don Ghaeilge a bheith mar theanga oibre ach ag 11 de na 17 gcomhlacht phoiblí a meastar go bhfuil oifigí nó ionaid Ghaeltachta acu agus a bhfuil scéim teanga aontaithe leo.

PRÍOMH-MHOLTAÍ

EARCAÍOCHT

1. Polasaí nua earcaíochta a fheidhmiú a dhéanann athchothromú ar líon na bhfostaithe stáit atá in ann seirbhísí a chur ar fáil trí Ghaeilge.
2. Deimhin a dhéanamh de go bhfuil íosmhéid foirne le Gaeilge (atá tomhaiste de réir creat tagartha aitheanta) i ngach eagraíocht stáit a chuireann seirbhís ar fáil don phobal.
3. Céimeanna a ghlacadh láithreach chun líon na bhfostaithe le Gaeilge sa státchóras a mhéadú.

4. Feidhm a thabhairt do pholasáí fadtéarmach earcaíochta a bheadh ag freagairt do phlean cuimsitheach do sholáthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge.
5. Próiseas monatóireachta neamhspleách a bhunú a thuairiscíonn ar fheidhmiú agus ar éifeacht an pholasáí earcaíochta chuig Tithe an Oireachtais.

PLEAN CUIMSITHEACH DO SHOLÁTHAR NA SEIRBHÍSÍ POIBLÍ TRÍ GHAELIGE

1. Plean cuimsitheach, bunaithe ar thaighde, a chur á ullmhú ag saineolaithe teanga agus saineolaithe riaracháin phoiblí, maidir le soláthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge.
2. Sonrú a dhéanamh ar na seirbhísí stáit a chuirfear ar fáil i nGaeilge, na slite a gcuirfear ar fáil na seirbhísí sin, na hacmhainní a theastóidh chun an plean a fheidhmiú agus an creat reachtaíochta is fearr a thacóidh leis.

AN GHAELTACHT

1. Nasc a chruthú idir an phleanáil teanga agus cearta teanga trí fhoráil a chur sa reachtaíocht a chinnteoidh go gcaithfidh Gaeilge ar a dtoil a bheith ag oifigigh stáit a bhíonn lonnaithe sa Ghaeltacht nó ag obair inti go rialta.

RIALACHÁIN, RANGÚ AGUS COMHLACHTAÍ POIBLÍ

1. Laghdú a dhéanamh ar réimse feidhme na scéimeanna teanga, de réir a chéile, trí níos mó seirbhísí a rialú faoi chóras rialachán. Chinnteodh an méid seo éabhlóid nádúrtha i dtreo caighdeáin chomónta seirbhíse agus laghdófaí an t-ualach riaracháin a bhaineann le haontú scéimeanna teanga aonaracha.

2. Rangú a dhéanamh ar chomhlachtaí poiblí, bunaithe ar a dtábhacht agus ar an gcaidreamh atá acu leis an bpobal i gcoitinne, pobal na Gaeilge agus na Gaeltachta san áireamh. Na caighdeáin is airde ó thaobh úsáid na Gaeilge a leagan, trí chóras rialachán, ar na heagraíochtaí sin is mó a bhíonn ag soláthar seirbhísí don phobal.
3. Comhlachtaí poiblí a thabhairt faoi scáth na reachtaíochta go huathoibríoch seachas a bheith ag brath ar uasdátú sceidil faoi mar atá faoi láthair.

ACHOIMRE

Faoi fhorálacha Acht na dTeangacha Oifigiúla, féadfaidh an Coimisinéir Teanga tráchteaireacht a fhoilsiú ar fheidhm phraiticiúil agus ar oibriú fhorálacha an Achta. Sna trí bliana déag atá caite ó bunaíodh Oifig an Choimisinéara Teanga is í seo an dara tráchteaireacht a foilsíodh de bhua na forála seo. Foilsítear tráchteaireacht den saghas seo, de ghnáth, nuair is gá aird a dhíriú ar fheidhmiú an Achta nó ar fheidhmiú gné áirithe de.

Baineann an tráchteaireacht seo le córas na scéimeanna teanga, córas atá i lár fheidhmiú an Achta agus nach bhfuil ag éirí leis an cuspóir a bhí luaite leis a bhaint amach ar aon bhealach sásúil. Is é cuspóir na scéimeanna teanga na seirbhísí a chuireann eagraíochtaí Stáit ar fáil trí mheán na Gaeilge a mhéadú agus a fheabhsú de réir a chéile go dtí go mbeidh cothromaíocht sa tslí a fhreastalaíonn an Stát ar lucht labhartha na Gaeilge agus an Bhéarla araon agus nach mbeidh gá ag lucht labhartha na Gaeilge dul i muinín an Bhéarla agus iad i mbun gnó leis an Stát.

Chomh fada siar le 2008, tharraing m'Oifig aird ar na laigí a bhaineann le córas na scéimeanna teanga agus ba údar inní dom caighdeán agus fiúntas na scéimeanna atá á n-aontú ó ceapadh mé mar Choimisinéir Teanga. Tá an inní sin léirithe agam i bhfóraim éagsúla ó ceapadh mé sa ról seo toisc a lárnaí is atá sé do sholáthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. Rinne m'Oifig, mar sin, léirmheas níos iomláine ar oibriú chóras na scéimeanna, lena n-áiríodh mionanailís ar an dá scór scéimeanna teanga a daingníodh faoin Acht sna blianta 2015 agus 2016.

Léiríonn an anailís atá déanta sa tráchteaireacht seo nach bhfuil aon ghluaiseacht á déanamh faoi chóras na scéimeanna i dtreo a chuspóra agus nach mbainfear an cuspóir sin amach mura leasaítear é. Tá cuntas tugtha sa tráchteaireacht seo ar na príomhshlite nach bhfuil ag éirí leis an gcóras sin.

Riaradh chóras na scéimeanna teanga

Tá córas na scéimeanna teanga bunaithe ar phrionsabal an chomhaontaithe. I gcásanna áirithe, éiríonn leis an Roinn Ealaíon, Oidhreacht, Gnóthaí

Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta teacht ar chomhaontú leis an gcomhlacht poiblí chun scéim teanga a dhaingniú i dtréimhse réasúnach ama. Ach i líon suntasach cásanna, bíonn moill mhór ag baint le haontú scéim teanga. Léiríonn an anailís atá déanta sa tráchteaireacht seo go mbíonn meántréimhse trí bliana go leith i gceist ón am a iarrtar ar chomhlacht poiblí an chéad scéim teanga a aontú nó go mbíonn sin tugtha chun críche. Is bunáite na tréimhse céanna, agus beagán lena cois, a bhíonn i gceist le hiarratais ar an dara nó an tríú scéim teanga.

Léiríonn an anailís chomh maith nach bhfuil an córas in ann dul i ngleic le hiarratais chun scéim a ullmhú a bhíonn ag seasamh amach le tréimhse fhada. Tráth ullmhaithe na tráchteaireachta seo, bhí seacht n-iarratas ar chéad scéim teanga fágtha gan aontú cé go raibh breis agus 9 mbliana caite ón am a rinneadh an t-iarratas. Tá an patrún ceannann céanna le brath in iarrachtaí an dara scéim teanga a aontú.

Ar an iomlán, bhí 122 iarratas ar scéim teanga, de chineálacha éagsúla, ag seasamh amach ag deireadh na bliana 2016. Fiú dá mbeifí in ann 20 scéim a aontú go seasta gach bliain thógfadh sé thart ar 6 bliana breith suas ar líon na n-iarratas atá ag seasamh amach. Ní chuireann sin san áireamh, ar ndóigh, go mbeidh iarratais nua ag teacht chun cinn agus athnuachan le déanamh ar scéimeanna chomh maith.

Is é croí na faidhbe, mar a fheictear domsa é, ná go bhfuil an córas seo fréamhaithe san idirbheartaíocht agus go dtógfadh sé cuid mhaith acmhainní daonna agus dea-thola chun an obair a chur i gcrích mar ba cheart. Má shocraíonn comhlacht poiblí cosa a chur i dtaca nó gan dul leis i ngleic leis an gcóras, mar is ceart, is beag gníomh praiticiúil is féidir leis an Aire a dhéanamh cé is moite den teip sin a thuairisciú chuig Tithe an Oireachtais, gníomh nár ghlacadh go fóill.

I ndeireadh na dála, is ar an Roinn Ealaíon, Oidhreacht, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta a thiteann an phríomhfhreagracht a chinntiú go mbaineann an córas seo amach an cuspóir atá leagtha amach dó. Is díol suntais é freisin nach bhfacthas aon chúinse inar ghá comhlacht

poiblí a thuairisciú chuig Tithe an Oireachtais toisc gur theip orthu téarmaí scéim teanga a aontú, in ainneoin an mhoill mhíshásúil a bhaineann go minic le daingniú scéimeanna teanga. Ar an iomlán, is deacair dom a shamhlú gur féidir muinín a chothú in athuair i gcóras na scéimeanna teanga.

Easpa dul chun cinn agus cúlú ar ghealltanais

De réir na hanailíse atáthar ag cur i láthair sa tráchttaireacht seo, is beag dul chun cinn a bhíonn le tabhairt faoi deara go ginearálta, sna gealltanais a thugann comhlacht poiblí ó scéim teanga amháin go dtí scéim teanga eile. Den 23 dara nó tríú scéim teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16, ní raibh feabhas suntasach le feiceáil iontu (thar an scéim a chuaigh roimpi) ach i gcás 4 cinn díobh. Fágann sin nach bhfuiltear ag gluaiseacht i dtreo na sprice níos mó seirbhísí a bheith ar fáil trí Ghaeilge thar thréimhse. Go deimhin díritear cuid mhaith d'fhócas na scéimeanna teanga ar mhodhanna cumarsáide seachas ar sheirbhísí téagartha a bheith á gcur ar fáil. Is minic gur mó de mhianaidhmeanna seachas tiomantais shoiléire a bhíonn i gceist agus go scríobhtar gealltanais i slite a sheachnaíonn aon dliteanas ar an eagraíocht má theipeann uirthi na seirbhísí sin a chur ar fáil.

Cuireann sé an-imní orm go gceadaíonn córas na scéimeanna teanga go maolofaí nó go gcúlófaí ó ghealltanais a bhí tugtha ag comhlachtaí poiblí ina scéim teanga, tráth a n-aontaíonn siad a gcéad scéim teanga eile. Ar an mbealach seo is féidir leis an gcomhlacht poiblí laghdú a dhéanamh ar an dualgas reachtúil a bhí orthu seirbhísí áirithe a chur ar fáil i nGaeilge. Téann an méid sin in aghaidh spiorad agus cuspóir an Achta.

De réir na hanailíse atá déanta ag m'Oifig, athraíodh sa chéad scéim eile a aontaíodh, gealltanais a bhí mar ábhar d'imscrúdú, i gcás 64% de na scéimeanna teanga a ndearnadh imscrúdú orthu. Tá an méid seo thar a bheith míshásúil agus deimhníonn sé mífheidhmiúlacht an chórais.

Tá fíricí curtha i láthair sa tráchttaireacht seo freisin maidir le cúluithe eile a tharlaíonn ó scéim go scéim, nó teorannú nó maolú a bheith déanta ar an méid a bhí geallta roimhe sin. Is léir domsa go dtarlaíonn sé seo i roinnt cásanna i ndiaidh d'fhaireachán a bheith déanta ag m'Oifig ar chur i bhfeidhm na scéime. In ionad comhlacht poiblí an méid a bhí geallta acu a chur i bhfeidhm, is é a bhíonn mar fhreagra ar an bhfaireachán, i roinnt cásanna, ná an méid a bhí geallta a laghdú (12 cinn as an 23 dara nó tríú scéim teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16).

Sainaitheint poist le riachtanas Gaeilge, agus cúrsaí earcaíochta

Tá an easpa foirne le dóthain inniúlachta sa Ghaeilge ar cheann de na cúiseanna is mó nach mbíonn ar chumas comhlachtaí poiblí seirbhísí a chur ar fáil i nGaeilge. Luadh sa *Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge, 2010-2030* gur sna scéimeanna teanga a dhéanfaí sainaitheint ar phoist a mbainfeadh riachtanas Gaeilge leo. Níl an méid sin ag tarlú ar aon bhealach críochnúil.

Léiríonn an anailís atá déanta ag m'Oifig nach raibh sainaitheint chríochnúil déanta ar phoist le riachtanas Gaeilge ach i gcás 17.5% de na scéimeanna teanga (40) a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16. Ba é an cur chuige ba choitianta a glacadh ná go bhfágfaí faoin gcomhlacht poiblí na poist sin a shainaitheint (más ann dóibh) faoi dháta éigin le linn thréimhse feidhme na scéime nó faoi dheireadh na thréimhse sin. Shamhlófaí gur obair í seo gur chirt a bheith curtha i gcrích mar chuid d'aontú na scéime seachas faomhadh a bheith tugtha roimh ré do pé toradh a bheadh ar anailís an chomhlachta poiblí.

Níl córas na scéimeanna teanga ag tabhairt aghaidh ar chúrsaí earcaíochta ach an oiread. Den 40 scéim teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16, ní raibh socruithe cinnte i gceist d'earcú foireann le Gaeilge ach i gcás trí cinn díobh. I bhformhór na scéimeanna, is ráitis éideimhin go mba dheacair a thomhas nó a mheá, a bhí luaite le cúrsaí earcaíochta.

An Ghaeltacht

Cé is moite d'fhorálacha a bhaineann le húsáid logainmneacha Gaeltachta, ní luaitear an Ghaeltacht ach in dhá fhoráil eile de chuid an Achta agus baineann siad sin le scéimeanna teanga. Éilíonn an tAcht gur gá do chomhlacht poiblí a bhíonn ag ullmhú dréachtscéim teanga:

- a chinntiú go bhfreastalófar ar na riachtanais áirithe teanga a bhaineann le seirbhísí a sholáthar i limistéir Ghaeltachta agus
- a chinntiú go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre ina chuid oifigí sa Ghaeltacht tráth nach déanaí ná cibé dáta a chinnfidh sé le toiliú an Aire.

Níl aon fhoráil shonrach sa reachtaíocht a fhágann go gcaithfidh comhlachtaí poiblí a gcuid seirbhísí a sholáthar trí Ghaeilge sa Ghaeltacht. Táthar, mar sin, ag brath ar an méid a bhíonn geallta i ngach scéim teanga aonair. San anailís a rinne m'Oifig, cuireadh as an áireamh na scéimeanna teanga sin nach mbíonn aon teagmháil dhíreach acu le pobal na Gaeltachta. Den 28 scéim a tháinig faoi scóip na hanailíse, ní raibh aon ghealltanais ar leith maidir le seirbhísí a sholáthar sa Ghaeltacht i gcás nach mór an tríú chuid acu. Fiú sna cásanna ina raibh gealltanais i leith na Gaeltachta, ba mhór an éagsúlacht a bhain leis na gealltanais a bhí tugtha i scéimeanna thar a chéile.

Tá oifigí nó ionaid sa Ghaeltacht ag tuairim agus 17 d'iomlán na gcomhlachtaí poiblí a bhfuil scéimeanna teanga acu. Bhí an Ghaeilge ina teanga oibre nó dáta sonrach luaite faoina mbeadh sí ina teanga oibre i gcás 11 cheann de na comhlachtaí sin.

Go minic, ní thugann na scéimeanna teanga aghaidh ar an riachtanas go mbeadh an Ghaeilge mar theanga réamhshocraithe i gcumarsáid an Stáit le muintir na Gaeltachta. Tráth a bhfuil pobail Ghaeltachta ag tabhairt faoi phleanáil teanga, is bunlaige í seo.

Moltaí

Déanaim sraith moltaí sa tráchttaireacht seo maidir leis na bealaí ina bhféadfaí feabhas a chur ar an reachtaíocht agus ar sholáthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge dóibh siúd a dteastaíonn sin uathu.

Chun aon athrú suntasach a dhéanamh, caithfear dul i ngleic leis an easpa mór foirne le hinniúlacht Ghaeilge sa tseirbhís phoiblí. Níl an polasaí earcaíochta a tugadh isteach sa bhliain 2013 i gcás na státseirbhíse ag feidhmiú go sásúil agus caithfear gníomhú láithreach chun an polasaí sin a athrú. Caithfear a aithint freisin gur beag éifeacht a bhí leis na socruithe a tugadh isteach do chomórtais ardaithe céime roinnt mhaith blianta ó shin agus a bhfuil deireadh curtha leo anois.

Is gá, dár liom, an acmhainn foirne le hinniúlacht Ghaeilge a mheadú ar fud na seirbhíse poiblí trí bunleibhéal foirne le Gaeilge a shonrú, go háirithe i gcás na n-eagraíochtaí sin a bhíonn i mbun soláthar seirbhísí don phobal. Le muinín a chruthú sa chóras seo, táim ag moladh go ndéanfaí monatóireacht neamhspleách ar a fheidhmiú agus go leagfaí tuarascáil bhliantúil ina leith faoi bhráid Thithe an Oireachtais.

Caithfear freisin aghaidh a thabhairt ar na hearnálacha sin a bhfuil sainriachtanais faoi leith acu agus a chinntiú go bhfuil soláthar daoine leis na cáilíochtaí cuí agus inniúlacht sa Ghaeilge ar fáil dóibh.

Feictear dom go bhfuil cuid mhaith den iarracht a bhaineann leis an réimse seo dírithe ar leibhéal an chomhlachta phoiblí aonair. Ní léir go bhfuil an iarracht sin á treorú ag plean soiléir a leagann amach an treo a bhfuiltear ag dul nó na spriocanna a theastaíonn a bhaint amach. Dá thoradh sin, tá córas againn atá neamheagraithe agus míshásúil. Molaim plean a ullmhú ag an leibhéal náisiúnta do sholáthar seirbhísí stáit trí mheán na Gaeilge. In aon phlean a d'ullmhófaí, luíonn sé le réasún gur ghá an córas earcaíochta agus an soláthar foirne a scrúdú. Ní haon chúis é sin áfach, gan céimeanna a thógáil anois chun athchothromú a dhéanamh ar líon na foirne le hinniúlacht Ghaeilge sa tseirbhís phoiblí.

Bhain an tráchttaireacht seo go príomha le córas na scéimeanna teanga agus faoin tslí nach bhfuil ag éirí leis cur le soláthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. Teastaíonn leasuithe bunúsacha, struchtúrtha ar an gcóras seo a laghdódh go mór líon na seirbhísí agus modhanna cumarsáide a dhéileálfai leo faoi na scéimeanna teanga. Molaim níos mó seirbhísí a thabhairt faoi scáth córas rialachán, mar atá déanta cheana le comharthaíocht, stáiseanóireacht agus fógairtí taifeadta béil. Bheadh na dualgais a leagfaí ar chomhlachtaí poiblí trí na rialacháin seo, rangaithe de réir catagóirí comhlachtaí poiblí agus na caighdeáin is airde ó thaobh úsáid na Gaeilge de, á n-eileamh óna comhlachtaí poiblí is mó a bhíonn plé acu leis an bpobal, muintir na Gaeilge agus na Gaeltachta san áireamh. Chinnteodh a leithéid de chur chuige nár ghá dul i muinín córas idirbheartaíochta do réimse leathan seirbhísí, go háirithe do na seirbhísí sin nach bhfuil ag brath ar acmhainní daonna (suíomhanna gréasáin, seirbhísí leictreonacha, foirmeacha srl). Chothódh sé seo níos mó cinnteachta do sholáthar seirbhísí don saoránach agus bheadh de bhuntáiste breise leis go laghdódh sé an t-ualach riaracháin.

Faoin moladh atá á dhéanamh agam, bheadh áit go fóill do chóras scéimeanna teanga ach bheadh a n-éifeacht á laghdú go céimíúil de réir mar a thabharfaí isteach rialacháin do sheirbhísí éagsúla. Chinnteodh an cur chuige seo leanúnachas san éabhlóid ó chóras amháin go dtí córas eile. I ndeireadh báire, bheadh córas na scéimeanna teanga ag déileáil le seirbhísí atá sainiúil don eagraíocht aonair; seirbhísí nach mbeadh sé éasca rialacháin ghinearálta ná aicmiúla a dhéanamh ina leith. Go dtí go mbíonn an leibhéal cuí foirne le Gaeilge in áit sa tseirbhís phoiblí, d'fheicfinn go mbeadh córas na scéimeanna teanga ag déanamh soláthair do na seirbhísí sin atá ag brath ar acmhainní daonna ag leibhéal na heagraíochta.

Tá roinnt moltaí praiticiúla eile déanta agam a dhíríonn ar na fadhbanna agus ar na bearnaí atá tugtha faoi deara agam féin agus ag m'Oifig sa

chóras reatha. Ina measc sin tá an moladh á chur chun cinn agam arís go gcaithfear dualgas soiléir a leagan síos sa reachtaíocht a fhágann go gcaithfidh Gaeilge ar a dtoil a bheith ag oifigigh stáit a bhíonn lonnaithe nó i mbun oibre sa Gaeltacht. Níl a mhalairt de chur chuige inchreidte tráth a bhfuiltear ag súil go bhforbróidh agus go bhfeidhmeoidh pobail Gaeltachta pleananna teanga chun a stádas Gaeltachta a chaomhnú.

Tá trí bliana déag imithe anois ó tosaíodh ag feidhmiú na bhforálacha in Acht na dTeangacha Oifigiúla a bhaineann le córas na scéimeanna teanga. Is cuí agus is mithid, mar sin, breathnú siar ar ár dtaithí le linn na tréimhse sin agus an córas sin a leasú ar shlite a ghabhfaidh i ngleic leis na laigí atá tagtha chun solais. Creidim, dá dtabharfaí aird ar a bhfuil á mholadh agam, go bhféadfaí dlús a chur athuair le dul chun cinn ó thaobh seirbhísí a sholáthar i nGaeilge do phobal labhartha na teanga sin, le húsáid na Gaeilge i saol poiblí na tíre a neartú, agus le cothromaíocht níos fearr a bhaint amach sa tslí a phléann an Stát le pobail an dá theanga oifigiúla.

CUID I: ANAILÍS AR SCÉIMEANNA TEANGA

Is iad na scéimeanna teanga an phríomh-mheicníocht faoin reachtaíocht chun feabhas a chur le méid, réimse agus caighdeán na seirbhísí a chuireann comhlachtaí poiblí ar fáil as Gaeilge. Is feidhm de chuid an Aire iarraidh ar chomhlacht poiblí scéim teanga a ullmhú.

I ndiaidh iarratas a fháil, tá tréimhse sé mhí, nó cibé am a shonróidh an tAire, ag comhlacht poiblí chun scéim teanga a ullmhú agus a chur faoina bhráid. Is gá do chomhlacht poiblí a bhíonn ag ullmhú scéim teanga tagairt do na Treoirlínte reachtúla atá foilsithe faoi Alt 12 den Acht. Le roinnt blianta anuas tá treoirleabhar agus teimpléad neamhreachtuil curtha ar fáil ag an Roinn Ealaíon, Oidhreacht, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta mar áis tacaíochta d'ullmhú scéim teanga.

Maireann scéim teanga a cheadaítear faoin Acht ar feadh trí bliana agus faoi dheireadh na tréimhse feidhme sin, iarrtar ar an gcomhlacht poiblí i gceist scéim nua a ullmhú. Tá sé i gceist go méadófaí agus go bhfeabhsófaí na seirbhísí atá á gcur ar fáil sa dá theanga oifigiúla le gach scéim nua a dhaingnítear.

Sna Treoirlínte a d'fhoilsigh an Roinn Gnóthaí Pobail, Tuaithe agus Gaeltachta⁴ faoi Alt 12 den Acht, mínítear gur rialaigh na Cúirteanna go gcruthaíonn Airteagal 8 den Bhunreacht an ceart ag an saoránach “*an teanga náisiúnta a úsáid ar ócáidí de rogha an tsaoránaigh féin*”, a g(h)nóthaí leis an Stát san áireamh. Cruthaíonn an tAirteagal, dá réir sin, dualgas “*géilleadh don cheart sin i ngach gnó leis an saoránach.*”

Deimhnítear sna Treoirlínte sin, dá réir sin, gurb é aidhm chóras na scéimeanna teanga ná cur leis na seirbhísí a chuireann comhlacht poiblí ar fáil i nGaeilge de réir a chéile ionas go mbeidh ar chumas an chomhlachta phoiblí, i ndiaidh saolré roinnt scéimeanna, a chuid seirbhísí don phobal ar fad a sholáthar i nGaeilge nuair a iarrtar iad.

Faoi Alt 11 den Acht, dá bhrí sin, nuair a iarrtar ar chomhlacht poiblí dréacht-scéim a ullmhú, leagtar síos nach mór don chomhlacht poiblí a shonrú:

- i. na seirbhísí (Alt 11(1)(a)) agus na modhanna cumarsáide (Alt 11(2)(a)) atá beartaithe acu a chur ar fáil i nGaeilge nó i nGaeilge agus i mBéarla, agus na seirbhísí atá beartaithe acu a chur ar fáil i mBéarla amháin (Alt 11(1)(a)(ii)); agus
- ii. na bearta a ghlacfaidh an comhlacht chun a chinntiú go ndéanfar aon seirbhís nach soláthraítear trí mheán na Gaeilge a sholáthar amhlaidh (Alt 11(1)(b)).

Soiléirítear sna treoirlínte gur chóir “*aidhmeanna níos fadtéarmaí agus amfhráma*” a leagan amach maidir leis na seirbhísí nach féidir a sholáthar trí mheán na Gaeilge le linn shaolré na scéime atá á dréachtú.

Éilíonn Alt 13 den Acht nach mór do chomhlacht poiblí a chinntiú go bhfuil líon leordhóthanach dá fhoireann inniúil sa Ghaeilge chun go mbeidh siad in ann a sheirbhís a sholáthar trí Ghaeilge chomh maith lena soláthar trí Bhéarla (Alt 13(2)(c)).

Is í an laige is suntasaí sa phróiseas sin go mbíonn scéimeanna á ndruchtú nach bhfuil ag comhlíonadh in aon slí shásúil (nó ar chor ar bith, scaití) na nithe a éilítear in Ailt 11 agus 13 den Acht agus atá forléirithe sna Treoirlínte. Má ghéilltear go bhfuil de dhíscréid scéimeanna “easnamhacha” den saghas sin a dhaingniú, agus go bhfuil na scéimeanna daingnithe sin dlisteanach, tá aidhm dhearbhaithe an phróisis á cur ó chrích ina leithéid de chás.

Is é mo thuairim mheáite nach bhfuil an próiseas reachtuil oiriúnach dá fheidhm ná i gcomhréir leis an scéimre (schema) a samhlaíodh sa reachtaíocht féin agus sna Treoirlínte reachtúla a rinneadh faoi Alt 12 den Acht.

Rinne m’Oifig anailís ar fheidhmiú chóras na scéimeanna teanga lena n-áirítear mionanailís ar 40 scéim teanga a daingníodh faoin Acht le linn na mblianta 2015 agus 2016. Rianóidh mé anseo thíos go hachomair cuid de na príomhlaigí atá tugtha faoi deara.

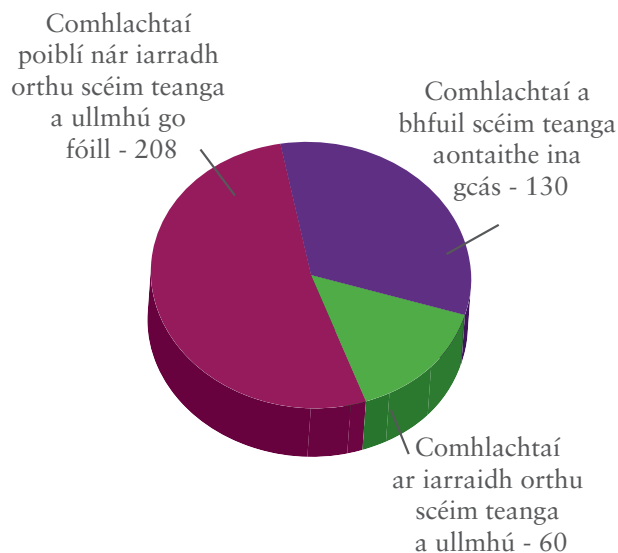
⁴ Teideal na Roinne ag an am.

1. Comhlachtaí poiblí á dtabhairt faoi phróiseas na scéimeanna teanga den chéad uair

Níl na comhlachtaí poiblí a thagann faoi scáth Acht na dTeangacha Oifigiúla á dtabhairt faoi chóras na scéimeanna teanga ar ráta sásúil.

De dheasca an iliomad athruithe atá déanta ar chomhdhéanamh chomhlachtaí poiblí an Stáit ó sonraíodh Céad Sceideal an Achta agus ó leasaíodh é go deireanach i mí na Bealtaine 2006, ní féidir a bheith lán deimhin de líon na gcomhlachtaí a thagann faoin Acht san am i láthair. Léiríonn taifid m'Oifige, áfach, go bhfuil, ar a laghad 398 comhlacht poiblí i gceist. Ag deireadh na bliana 2016, bhí 116 scéim teanga i bhfeidhm a chuimsigh 130 comhlacht poiblí. Bhí 60 comhlacht poiblí eile ann ar iarradh orthu scéim teanga a ullmhú faoi Alt 11 den Acht ach nach raibh scéim aontaithe ina gcás go fóill.

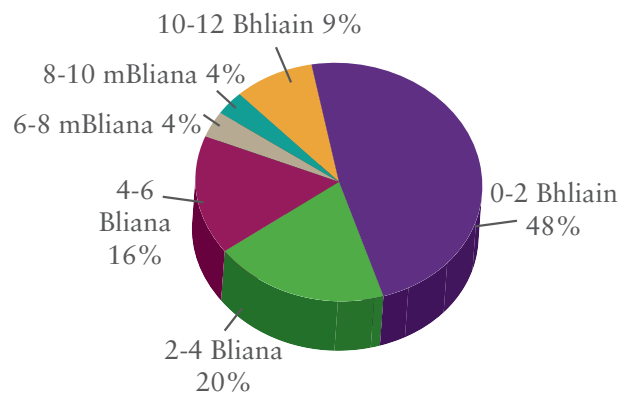
Fíor 1. Líon na gcomhlachtaí poiblí faoin Acht (31 Nollaig 2016).

Trí bliana déag i ndiaidh teacht i bhfeidhm d'fhorálacha ábhartha an Achta, níl scéim teanga aontaithe ach i gcás tuairim is trian de na comhlachtaí poiblí atá faoin Acht agus níor iarradh ar os cionn a leath scéim a ullmhú go fóill.

Ceadáíodh 17 gcéadscéim le linn na mblianta 2015-16 agus bhí meántréimhse trí bliana go leith ann ó iarradh ar na comhlachtaí poiblí dréacht-scéim a ullmhú go dtí gur daingníodh an scéim ina gcás. Ag deireadh na bliana 2016, bhí 56 iarratas déanta ar chéad dréacht-scéim a ullmhú ach gan an scéim aontaithe go fóill. Arís anseo, ba trí bliana go leith an mheántréimhse ó iarradh an dréacht-scéim a ullmhú go deireadh na bliana 2016.

Fíor 2. Iarratais ar an gcéad dréacht-scéim a ullmhú nár aontaíodh go fóill (31 Nollaig 2016) de réir na tréimhse ó iarradh an dréacht-scéim a ullmhú (56 iarratas).

Feicfead i bhFíor 2 thuas go bhfuil líon suntasach de na hiarratais sin a bhfuil an chosúlacht orthu nach féidir leis an gcóras (faoi mar atá sé ag feidhmiú go nuige seo) iad a thabhairt chun críche go héifeachtach. Tá seacht gcás ann, ach go háirithe, inar iarradh dréacht-scéim a ullmhú os cionn naoi mbliana ó shin (Fíor 3).

Fíor 3. Comhlachtaí poiblí ar iarradh orthu dréacht-scéim a ullmhú os cionn 9 mbliana ó shin agus nár aontaíodh scéim teanga ina gcás go fóill (31 Nollaig 2016).

Comhlacht Poiblí	Dáta ar iarradh dréacht-scéim a ullmhú	Blianta ón iarratas
Amharclann na Mainistreach	21/09/2006	10.3
An Ceoláras Náisiúnta	21/09/2006	10.3
Ard-Mhúsaem na hÉireann	27/09/2006	10.3
An Chomhairle Oidhreacht	27/09/2006	10.3
Leabharlann Náisiúnta na hÉireann	27/09/2006	10.3
Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte	10/06/2007	9.6
Comhairle Contae Uíbh Fhailí	10/06/2007	9.6

2. Easpa gluaiseachta chun cinn

Chun go mbeadh toradh éifeachtach ar chóras seo na scéimeanna, níor mhór an chéad scéim eile a dhaingniú go tráthúil i ndiaidh don scéim a chuaigh roimpi dul in éag agus, ina theannta sin, níor mhór céimeanna fóna, incriminteacha chun feabhais a bheith sna scéimeanna a leanann a chéile maidir le seirbhísí a chur ar fáil sa dá theanga. Is údar inní dom nach bhfuil ceachtar díobh seo ag tarlú go sásúil.

Scéimeanna teanga “in éag”

Ag deireadh na bliana 2016, bhí 55 as 116 scéim teanga imithe in éag. Bhí meántréimhse de bhreis agus ceithre bliana caite ó chuaigh na scéimeanna sin in éag agus bhí sé cinn de chéadscéimeanna imithe in éag le breis agus seacht mbliana.

In ainneoin go bhfanann scéim teanga a bhíonn daingnithe i bhfeidhm nó go n-aontaítear ceann nua, creidim go mbaintear ó dhlisteanacht chóras na scéimeanna teanga nuair a bhíonn moill mhíchúí ag baint le haontú scéim teanga.

Fíor 4. Comhlachtaí Poiblí a bhfuil a gcéadscéim teanga imithe in éag le os cionn 7 mbliana agus gan an dara scéim aontaithe go fóill (31 Nollaig 2016).

Comhlacht Poiblí	Dáta Éaga na scéime teanga is deireanaí	Blianta in Éag
An Chomhairle Ealaíon	30/06/2008	8.5
Feidhmeannacht na Seirbhíse Sláinte (Réigiún an Iarthair)	31/08/2008	8.3
Ollscoil Chathair Bhaile Átha Cliath	02/04/2009	7.7
An Roinn Dlí agus Cirt agus Comhionannais	29/06/2009	7.5
Comhairle Contae na Mí	31/08/2009	7.3
An Roinn Gnóthaí Eachtracha agus Trádála	30/11/2009	7.1

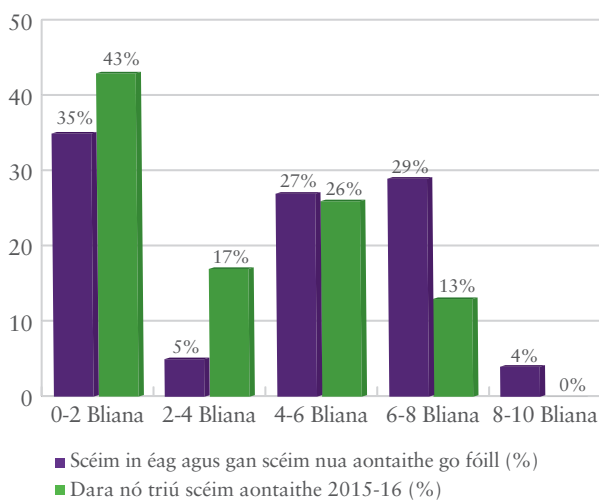
I bhfíor 5 thíos, cuirtear i gcomparáid: (a) na tréimhsí ó d'imigh an scéim in éag sna cásanna nár aontaíodh an chead scéim eile go fóill, agus (b) na tréimhsí ó d'imigh an tseanscéim in éag go dtí gur aontaíodh an scéim reatha i gcás dara agus tríú scéimeanna a ceadaíodh le linn na mblianta 2015-16.

De réir na hanailíse atá déanta, tá sé suntasach go raibh tréimhse 6 bliana, nó níos faide, caite ó chuaigh scéim teanga in éag gan scéim nua a bheith daingnithe i gcás nach mór an tríú cuid de na comhlachtaí poiblí a raibh sin dlite orthu. Tá an

fhianaise ag tabhairt le fios go bhfuil an córas in ann an chéad scéim eile a aontú taobh istigh de roinnt blianta i gcás a bhformhór ach go bhfuil aicme áirithe cásanna atá níos sine agus nach féidir leis an gcóras dul i ngleic leo go héifeachtach.

Go dtí seo, níor tuairiscíodh aon chomhlacht poiblí do Thithe an Oireachtais mar thoradh ar a ndiúltú dréacht-scéim a ullmhú nó gan a bheith ábalta téarmaí na scéime a chomhaontú leis an Aire, in ainneoin foráil dá leithéid a bheith san Acht.

Fíor 5. Céatadán (a) na scéimeanna teanga atá imithe in éag agus gan scéim nua aontaithe, agus (b) na dara agus tríú scéimeanna a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16, de réir na tréimhse ó d'imigh an scéim in éag go dtí 31 Nollaig 2016 i gcás (a) agus go dáta feidhme na scéime reatha i gcás (b).

Céimeanna chun feabhais agus Alt 11(1)(b) den Acht

Ar an mórgóir, níl aon fheabhas suntasach le brath ar na scéimeanna nua teanga atá á n-aontú ó thaobh na seirbhísí praiticiúla atá á gcur ar fáil as Gaeilge don phobal. Tar éis na dara scéimeanna agus na tríú scéimeanna a daingníodh le linn na mblianta 2015 agus 2016 a scrúdú (23 scéim), is

é mo thuairim nach raibh leasuithe nó míreanna breise a chuirfeadh feabhas suntasach ar an tseirbhís a bhí beartaithe a sholáthar as Gaeilge don phobal ach i gcás 4 cinn díobh. Is gá, ar ndóigh, breithiúnas áirithe a úsáid chun dul chun cinn suntasach i ngealltanais scéime a mheá. Áirím mar fheabhas suntasach gealltanais a bheith tugtha a chuireann luach breise leis an ngealltanais a bhí ann roimhe agus a dhéanadh difríocht don saoránach ó thaobh na seirbhíse nó an mhodha cumarsáide a bhí i gceist. D'uireasa an mhóimintim nó na gluaiseachta sin chun feabhais, imíonn an próiseas chun leadráin agus cailltear muinín as.

I gcás an 40 scéim ar fad a aontaíodh sna blianta 2015 agus 2016, chonacthas dom nár leagadh síos in aon cheann díobh na bearta a ghlacfaidh an comhlacht chun a chinntiú go gcuirfead ar fáil sa dá theanga oifigiúla amach anseo na seirbhísí a bhí á soláthar i mBéarla amháin (chun críche Alt 11(1)(b) thuasluaite). Tá mé den tuairim go gcuirtear as don dinimic agus don treo sa phróiseas, nuair atá nithe atá leagtha síos do dhréacht-scéimeanna faoi Alt 11, in easnamh ó na scéimeanna a dhaingnítear.

Céimeanna ar gcúl

Ba fhorás é nárbh fhéidir go rabhtas ag súil leis nuair a ceapadh córas na scéimeanna, go mbaintear earraíocht as ullmhú agus daingniú na chéad scéime eile chun laghdú nó maolú a dhéanamh ar ghealltanais a bhí sa tseanscéim nó an gealltanais sin a tharraingt siar ar fad. Téann a leithéid de chleachtas i coinne aidhm dhearbhaithe an Achta, úsáid na Gaeilge a chur chun cinn. In áit cur le líon agus caighdeán na seirbhísí atá ar fáil trí mheán na Gaeilge, táthar á laghdú.

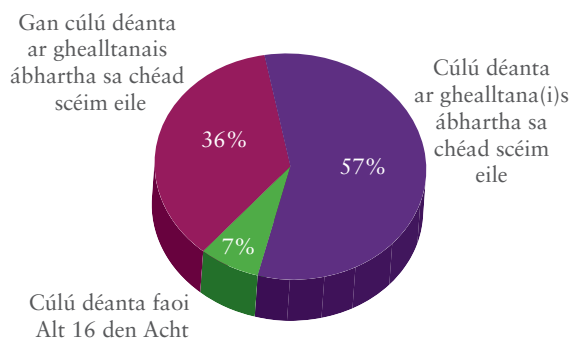
De réir na hanailíse atá déanta ag m'Oifig, tá fianaise ann go bhfuiltear ag baint earraíochta as ullmhú scéime nua chun gealltanais (a tugadh sa scéim roimpi) a mhaolú nó a tharraingt siar.

Céimeanna ar gcúl i ndiaidh imscrúduithe

Is údar inni ar leith iad na cásanna ina ndearna an Coimisinéir Teanga fionnachtana in imscrúdú reachtúil faoin Acht gur sháraigh comhlacht poiblí an tAcht nuair nár chomhlíon siad gealltana(i)s de chuid scéim teanga agus gurb é an toradh a bhí air gur laghdaíodh, gur maolaíodh nó gur fágadh an gealltanais ábhartha ar lár ar fad sa chéad scéim eile.

Ó tháinig an tAcht i bhfeidhm, tá 27 imscrúdú reachtúil déanta ag an gCoimisinéir Teanga ina raibh comhlíonadh gealltanais scéim teanga á bhfiosrú agus ina ndearnadh fionnachtana. I gcás 14 díobh sin, níor aontaíodh scéim nua teanga go fóill (i ndiaidh an imscrúdaithe). Den 13 chás inar aontaíodh scéim nua laghdaíodh, maolaíodh nó fuarthas réidh le gealltanais (nó gealltanais) arbh ábhar imscrúdaithe é i gcás 8 gcinn díobh. Ina theannta sin leasaíodh gealltanais i scéim teanga na Roinne Dlí agus Cirt agus Comhionannais faoi Alt 16 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla (cé nach bhfuil an dara scéim teanga aontaithe i gcás na Roinne sin go fóill). Sna cásanna ina ndéanann an Coimisinéir Teanga fionnachtain in imscrúdú reachtúil nach bhfuil gealltanais scéime á chomhlíonadh, is í an fhreagairt is coitianta ná cúlú a dhéanamh ar an ngealltanais ábhartha nó é a tharraingt siar.

Fíor 6. Comhlachtaí poiblí a raibh gealltanais ina scéim teanga arbh ábhar imscrúduithe iad agus pé acu a ndearnadh nó nach ndearnadh cúlú ar na gealltanais sin (nó cuid díobh) sa chéad scéim teanga eile a aontaíodh (nó faoi Alt 16 d'Acht na dTeangacha Oifigiúla)

Is fiú go mór aird ar leith a tharraingt ar roinnt díobh chun pointí áirithe a thabhairt chun suntais:

a. Comhairle Contae na Gaillimhe

Nuair atá dréacht-scéim á hullmhú ag comhlacht poiblí, leagtar síos in Alt 13(2)(d) den Acht nach mór a chinntiú “go bhfreastalófar ar na riachtanais áirithe Gaeilge a bhaineann le seirbhísí a sholáthar i limistéir Ghaeltachta.” Sna treoirilínte a d’eisigh an tAire faoin Acht, mínítear nach mór do chomhlacht poiblí na bearta a leagan amach a ghlacfar chun a chinntiú go mbeadh an Ghaeilge ina teanga nádúrtha uathoibríoch seachadta seirbhíse sa Ghaeltacht.

Is i gContae na Gaillimhe atá an Ghaeltacht is fairsinge agus is líonmhaire cainteoirí Gaeilge sa Stát. Sa chéad scéim teanga a daingníodh i gcás Chomhairle Contae na Gaillimhe (Údarás Áitiúla Chontae na Gaillimhe) in 2005, gealladh go mbeadh Gaeilge líofa ag aon oifigeach a cheapfaí in aon phost a bhaineann leis an nGaeltacht nó a bhíonn ag déileáil le ceantar Gaeltachta.

“Maidir le haon phost a bhaineann le ceantar Gaeltachta, a bhíonn ag déileáil le ceantar Gaeltachta nó a bhíonn bunaithe i gceantar Gaeltachta, measfar go mbeidh sé bunriachtanach go mbeadh líofacht/inniúlacht i nGaeilge de chaighdeán dóthanach ag oifigeach a chuirfeadh ar a chumas nó a cumas déileáil go compordach le cainteoir dúchais/líofa agus comhrá a dhéanamh go compordach leis nó léi.”

Rinne an Coimisinéir Teanga imscrúdú in 2009 faoin ábhar seo agus ba í fionnachtain an imscrúdaithe sin gur sháraigh an Chomhairle Contae an gealltanais sin chomh fada agus a bhain sé le ceapadh maor pobail i ndeisceart Chonamara.

Nuair a daingníodh an dara scéim i gcás na Comhairle Contae in 2014, in áit an ghealltanais shonraigh sin, gealladh “go mbreithneofaí go cuí” poist a bhaineann le “ceantair láidir agus bríomhara Gaeltachta” nuair a bheifí ag lonnú earcach atá “inniúil i nGaeilge”:

“Nuair a bheidh baill foirne atá inniúil i nGaeilge á n-earcú agus á lonnú cinnteoidh an Chomhairle go mbreithneofar go cuí poist atá lonnaithe i nó a bhaineann go sonrach le ceantair láidir agus bhríomhara Gaeltachta.”

An chéad uair a scrúdaigh Coimisiún na Gaeltachta an tionchar a bhí ag obair na n-údarás áitiúil ar an teanga sa Ghaeltacht i 1925, mholadar earcaigh le Gaeilge a cheapadh le bheith ag feidhmiú sa Ghaeltacht. Nuair a cinneadh an gealltanas seo a leasú in 2014 is é lom lár na fírinne go bhfuarthas réidh le coinníoll go mbeadh riachtanas Gaeilge ag baint le poist a bhí lonnaithe sa Ghaeltacht nó ag plé le muintir na Gaeltachta agus nach bhfuil aon dualgas ar an gComhairle Contae anois faoina Scéim Teanga riachtanas Gaeilge a lua le haon phost Gaeltachta.

b. Comhairle Contae na hIarmhí

Léiríonn cás Chomhairle Contae na hIarmhí laige chóras na scéimeanna faoin reachtaíocht i slí an-suntasach. Rinne an Coimisinéir Teanga fionnachtana in imscrúdú faoin Acht gur theip ar Chomhairle Contae na hIarmhí gealltanais de chuid na chéad scéime a chur i bhfeidhm. Áiríodh i measc na ngealltanais sin soláthar foirmeacha iarratais, bróisiúr agus bileog eolais sa dá theanga chomh maith le suíomh gréasáin na Comhairle:

“Foilseofar gach ábhar ar an láithreán gréasáin go comhuaineach i nGaeilge agus i mBéarla.”

Nuair a theip ar an gComhairle Contae fionnachtana an imscrúdaithe a chur i bhfeidhm maidir leis an suíomh gréasáin, cuireadh tuarascáil faoi bhráid Thithe an Oireachtais faoi Alt 26(5) in 2013. Is í sin an chéim dheiridh is féidir a thógáil chun tabhairt ar chomhlacht poiblí dualgas reachtúil a chomhlíonadh.

Sa dara scéim teanga a aontaíodh i gcás Chomhairle Contae na hIarmhí in 2016, bhí cúlú suntasach déanta i leith an tsuímh gréasáin. In ionad gach ábhar a bheith á chur ar fáil go comhuaineach sa

dá theanga oifigiúla ar an suíomh gréasáin, ní raibh geallta anois ach go gcuirfí ábhar statach ar fáil ar an leathanach baile agus ar roinnt leathanaigh eile nach raibh sonraithe:

“Beidh an t-ábhar statach ar an leathanach baile agus ar phríomhleathanaigh shonracha ar láithreán gréasáin Chomhairle Contae na hIarmhí ar fáil i mBéarla agus i nGaeilge.”

Sháraigh an Chomhairle dualgas reachtúil nuair nár cuireadh i bhfeidhm an gealltanas a bhí aontaithe ina Scéim Teanga. Sháraigh siad dualgas eile nuair nár chuir siad i bhfeidhm moltaí an Choimisinéara Teanga ina imscrúdú reachtúil agus cuireadh an cás faoi bhráid Thithe an Oireachtais. Ba í an fhreagairt ar iarrachtaí an Choimisinéara ná fáil réidh, nach mór go hiomlán, leis an dualgas sin na Comhairle Contae mar a bhí sé sa scéim teanga a chuaigh roimpi.

c. An Roinn Oideachais agus Scileanna

Sa chéad scéim teanga a aontaíodh leis an Roinn (Oideachais agus Eolaíochta) in 2005, gealladh go bhféachfaí le caighdeán níos airde Gaeilge a éileamh uathu siúd a earcaítear don Chigireacht:

“Chun cur le soláthar na seirbhíse dátheangai cigireachta, earcóidh an Roinn Cigirí tríd an tSeirbhís um Cheapacháin Phoiblí do gach réimse seirbhíse, a leanfaidh ar aghaidh le soláthar seirbhíse trí Ghaeilge agus a chuirfidh feabhas air. Athbhreithneoidh an Roinn roghnúcháin agus ceapacháin don Chigireacht d’fhoill:

- *Caighdeán níos airde Gaeilge a éileamh uathu siúd a earcaítear don Chigireacht”*

Rinne an Coimisinéir Teanga fionnachtain in imscrúdú in 2010 gur sháraigh an Roinn an gealltanas seo toisc nár cuireadh riachtanas Gaeilge le post an Phríomhchigire nuair a fógraíodh an post sin.

Nuair a aontaíodh an dara scéim teanga in 2016, bhí an gealltanas teorannaithe go dtí *“gráid na hearcaíochta”* seachas gach grád sa Chigireacht mar a bhí:

“Chun gur féidir an tseirbhís chigireachta dhátheangach a fheabhsú tuilleadh, de réir mar is féidir ó thaobh acmhainní de, ceapfaidh an Roinn cigirí ar leibhéal an ghráid earcaíochta, tríd an tSeirbhís um Cheapacháin Phoiblí, a chuirfidh seirbhís Ghaeilge ar fáil agus a fheabhsóidh an tseirbhís sin. Beidh an Ghaeilge ina chritéir inniúlachta i gcónaí ag an Roinn agus cigirí á nearcú ar an leibhéal earcaíochta, agus á gceapadh, ar mhaithe le:

· Cur le cumas na Cigireachta seirbhís chigireachta Ghaeilge a chur ar fáil”

Céimeanna ar gcúl sna scéimeanna a aontaíodh sna blianta 2015-16

Ón anailís a rinne m’Oifig tá fianaise áirithe ann nach forás neamhchoitianta é céimeanna ar gcúl a ghlacadh i scéimeanna nua a dhaingnítear. De na dara agus na tríú scéimeanna a daingníodh sna blianta 2015-16 (23 scéim) thugamar faoi deara céimeanna ar gcúl (idir chéimeanna móra agus beaga) i gcás 12 cheann díobh. Tá roinnt samplaí tugtha anseo thíos chun an claonadh seo a léiriú:

a) An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara

Leagann na Treoirlínte reachtúla béim ar an tábhacht a bhaineann le heolas ar spéis leis an bpobal a sholáthar ar shuíomh gréasáin comhlachta. Anuas air sin, cuirtear in iúl gur “ceanglas riachtanach” é go gcaithfear “aon seirbhísí idirghníomhacha a chuirfidh ar chumas an phobail iarratas a dhéanamh nó sochair a fháil ar líne a thabhairt isteach go comhuaineach sa dá theanga”. Sa chéad scéim teanga a daingníodh i gcás na Roinne Talmhaíochta agus Bia in 2006, gheall an Roinn go ndéanfaí na socruithe cuí chun a chinntiú gur go dátheangach a chuirfí aon chórais nua idirghníomhacha ar líne ar fáil:

“Ní sholáthraíonn an Roinn seirbhís dhátheangach ar líne do chustaiméirí faoi láthair ach déanfar socruithe i gcaitheamh na scéime sa dóigh go mbeidh gach córas láithreánbhunaithe ar líne ar fáil go dátheangach do chustaiméirí.”

Deich mbliana i ndiaidh foilsíú na chéad scéime sin a daingníodh dara scéim teanga na Roinne. Sa dara scéim sin níl aon ghealltanas tugtha i leith seirbhísí idirghníomhacha. Ó tharla an scéim seo a bheith ag teacht in áit na chéad scéime fághtar nach bhfuil aon dualgas ar an Roinn go gcuirfí seirbhísí den chineál seo ar fáil i nGaeilge.

I gcás na Roinne céanna (An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara), bhí gealltanas tugtha sa chéad scéim teanga na mionsonraí achoimrithe i nGaeilge a chur ar fáil ar an suíomh gréasáin d’aon scéim nó seirbhís nua a thabharfaí isteach, agus téacsanna iomlána dátheangacha a chur ar fáil thar thréimhse na scéime teanga sin:

“Níl mionsonraí na scéimeanna ar fáil i nGaeilge ar shuíomh idirlín na Roinne faoi láthair. Mar a thabharfar scéimeanna/seirbhísí úra isteach, soláthróidh an Roinn mionsonraí achoimrithe ar dtús ar shuíomh idirlín i nGaeilge agus i mBéarla araon, d’fhonn téacsanna go hiomlán dátheangach a chur ar fáil thar thréimhse an Phlean.”

Sa dara scéim a ceadaíodh in 2016, áfach, bhí gealltanas doiléir ar dheacair é a thomhas in áit an méid a bhí geallta roimhe seo. Ní raibh geallta ach go gcuirfí le líon na gcáipéisí a bhí ar fáil i nGaeilge ar an suíomh:

“Tá líon príomhcháipéisí agus foirmeacha is díol spéise don phobal ar fáil i nGaeilge ar an láithreán gréasáin. Beartaíonn an Roinn chun an líon cáipéisí a fhairsingiú atá ar fáil i nGaeilge thar shaolré na scéime.”

b) Comhairle Contae Átha Cliath Theas

Nuair a rinne m’Oifig faireacháin in 2016 ar chur i bhfeidhm an dara scéim teanga i gcás Chomhairle Contae Átha Cliath Theas, bhain cuid de na gealltanais nár comhlíonadh (nó nár comhlíonadh go hiomlán) le foilsíú foirmeacha iarratais, bileoga agus cáipéisí eile. Is díol suntais iad na hathruithe seo a leanas sa tríú scéim a ceadaíodh in 2016 mar gur cúlú iad ó na leibhéil seirbhíse a bhí geallta:

FOIRMEACHA IARRATAIS

Tugadh gealltanais sa dara scéim foirmeacha iarratais, agus na bileoga eolais a bhaineann leo, a chur ar fáil sa dá theanga:

“Is é beartas na Comhairle a chinntiú go mbeidh gach foirm iarratais agus aon doiciméid lena mbaineann atá ar fáil sa dá theanga á gcur ar fáil i gcónaí sa dá theanga oifigiúla ar ár suíomh gréasáin.

- Leanfar leis an gcleachtas go mbeidh Réamhrá gearr agus Achoimre ghearr i nGaeilge i ngach foilseachán, bileog eolais agus póstaer nua chun brí an ábhair a chur in iúl.*
- Leanfar leis an gcleachtas go mbeidh gach Foirm Iarratais agus aon bhileoga eolais a bhaineann leo la ghabhann leo agus a fhoilsíonn Comhairle Contae Átha Cliath Theas ar fáil i mBéarla agus i nGaeilge araon.”*

Sa tríú scéim níor tugadh an gealltanais seo a thuilleadh cé is moite de réamhrá agus achoimre Ghaeilge ar bileoga eolais:

“Beidh réamhrá gearr agus achoimre i nGaeilge sna bileoga eolais go léir.”

MÓRCHÁIPÉISÍ BEARTAIS

Leagann Alt 10 den Acht dualgas ar chomhlachtaí poiblí doiciméid áirithe a fhoilsiú go comhuaineach sa dá theanga oifigiúla. Dheimhnigh an Chomhairle go gcuirfidís cáipéisí beartais eile (nach dtagann faoi Alt 10) ar fáil sa dá theanga mar ghnáthchleachtas ach go mbeadh de rogha ag an gComhairle sa chás go raibh an costas ró-ard an achoimre feidhmiúcháin a chur ar fáil sa dá theanga san fhoilseachán:

“Mórcháipéisí Beartais - seachas iad siúd faoi Alt 10

- Is iondúil go gcuirtear na foilseacháin seo ar fáil sa dá theanga. Má mheastar go mbeidh costas ró-ard ag baint le foilseachán ar leith ar bith a chur ar fáil sa dá theanga mar gheall ar mhéid an doiciméid, beidh de lánrogha ag an gComhairle i gcónaí gan ach an achoimre feidhmiúcháin / moltaí a fhoilsiú sa dá theanga.”*

Sa tríú scéim ní thagraítear ach do na cáipéisí a thagann faoi Alt 10 agus a bhfuil dualgas reachtúil ann iad a fhoilsiú sa dá theanga cheana féin, agus níl aon tagairt inti do cháipéisí eile:

“Déanfar doiciméid ina leagtar amach tograí beartais phoiblí, cuntais iniúchta nó ráitis airgeadais, tuarascálacha bliantúla agus ráitis straitéise a fhoilsiú go comhuaineach i nGaeilge agus i mBéarla.”

c) An Roinn Coimirce Sóisialaí

Faoi Alt 13(2)(e) den Acht, níor mhór do chomhlachtaí poiblí a chinntiú go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre ina gcuid oifigí sa Ghaeltacht faoi dháta a bheadh aontaithe leis an Aire Ealaíon, Oidhreacht, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta. Nuair a aontaíodh an chéad scéim i gcás na Roinne (Gnóthaí Sóisialacha agus Teaghlaigh) in 2006, bhí an bhliain 2020 luaite chuige sin:

“Is faoi cheann na bliana 2020 a bheidh an Ghaeilge ina teanga oibre sna hoifigí atá lonnaithe sa Ghaeltacht”

Sa dara scéim a aontaíodh in 2016, áfach, athraíodh an gealltanais ina mhianaidhm agus cuireadh an tráth faoina ndéanfaí é, siar gan aon dáta a lua:

“Tá sé beartaithe trí bhíthin na mbealaí seo agus bealaí eile go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre inár n-oifigí Gaeltachta thar shaolré roinnt scéimeanna.”

3. Friotal seachantach, agúis, doiléire

Tugaim faoi deara go bhfuiltear ag baint níos mó earraíochta as friotal a sheachnaíonn nó a mhaolaíonn aon ghealltanais soiléir i bhfoclaíocht na scéimeanna atá á ndaingniú. Is follas go bhfuiltear á dhéanamh sin in aon turas ionas nach mbíonn aon cheangaltas ar an gcomhlacht poiblí, agus is i bhfoirm mianaidhme (seachas tiomantais) a bhíonn míreanna áirithe:

“Tá de chuspóir na Roinne a chinntiú, más mian le duine den phobal tabhairt faoina c(h)uid gnó leis an Roinn trí mheán na Gaeilge ar an nguthán, oifigeach na Roinne a chur ar fáil ag a bhfuil inniúlacht sa Ghaeilge, más féidir, don duine sin.”
(An Roinn Post, Fiontair agus Nuálaíochta).

“Tabharfaidh an Roinn faoina chinntiú go ndéantar an teanga oibre den Ghaeilge in oifigí atá lonnaithe i gceantair Ghaeltachta faoi dheireadh 2020...”
(An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara).

“Aithníonn an Foras go bhfuil de cheart ag na cliaint seirbhísí Gaeilge a lorg agus déanfaidh sé a dhícheall, de réir breathnaithe maidir le hinmharthanacht⁵, freastal ar iarratais dá shórt.”
(An Foras Riaracháin).

“Beartaíonn an Roinn...”.

“Moltar...”.

“Lorgóidh an Roinn...”.

“Tá sé mar cuspóir againn...”.

“...táthar ag ceapadh go mbeidh...”.

“Go ginearálta...”.

Gné eile den fhriotal seachantach céanna is ea an t-agús a chuirtear leis an ngealltanais (nó an mhianaidhm):

“Tá socrúithe i bhfeidhm ionas gur féidir leis an bhfoireann Fáiltithe muintir an phobail a chur i dteagmháil, gan mhoill, leis an oifigeach/na hoifigigh ábhartha atá freagrach as an tseirbhís a theastaíonn a chur ar fáil trí Ghaeilge, sa chás go bhfuil fáil orthu.” (An Roinn Post, Fiontair agus Nuálaíochta)

“Ach iad a bheith ar fáil, déileálfadh baill foirne na Comhairle a bhfuil Gaeilge acu le custaiméirí Gaeltachta i nGaeilge, mar a éilítear é.”
(Comhairle Cathrach agus Contae Phort Láirge)

“Nuair a iarrann na Meáin Ghaeilge agallamh, cuirfear agalláí eolach oile sna meáin agus a bhfuil Gaeilge aige/aici ar fáil nuair is féidir.”
(Comhairle Cathrach na Gaillimhe)

“Ag brath ar bhaill foirne le scileanna Gaeilge líofa a bheith ar fáil, cuirfidh foireann AD RTÉ seirbhísí ginearálta AD ar fáil i nGaeilge agus i mBéarla araon, nuair is féidir sin.” (Raidió Teilifís Éireann)

“Cé go ndéanfar gach iarracht chun an leibhéal seirbhíse seo a choinneáil ar bun tá sé faoi réir beartais níos leithne an rialtais faoi earcú agus imlonnú foirne san earnáil seirbhíse poiblí agus an t-airgead riachtanach a bheith ar fáil sa bhuiséad.” (An Roinn Coimirce Sóisialaí)

Bhí scéim teanga amháin a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16 coinníollach ina hiomláine ar chúinsí áirithe:

“Ní mór an comhthéacs seirbhíse poiblí atá i gceist faoi láthair a chur san áireamh, áfach, agus ina leith seo, d’fhéadfadh na srianta atá ar acmhainní agus ar earcaíocht earnála poiblí, anuas ar shrianta buiséadta, tionchar a imirt ar an leibhéal dul chun cinn is féidir a bhaint amach.”
(An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara)

I bhformhór na gcásanna ina mbaintear earraíocht as an bhfriotal seachantach seo, bíonn gné éigin den chumarsáid phearsanta nó duine le duine ag baint le soláthar na seirbhíse i gceist. Is léir gurb é is bunúdar leis an leisce nó an mífhonn seo ná laghad an tsoláthair foirne le cumas sa Ghaeilge, an easpa socrúithe maidir le lonnú nó dáileadh foirne le Gaeilge agus an tslí a mbítear ag brath ar chomhoibriú deonach ball foirne áirithe.

Is é an socrú is coitianta ná liosta a chur i dtoll a chéile den fhoireann atá in ann agus sásta seirbhís a chur ar fáil don fhoireann fáiltithe agus má tharlaíonn duine ar an liosta sin a bheith ar fáil chun dul ag plé leis an gcustaiméir faoin tseirbhís áirithe atá uaidh/uaithi, freastalófar ar an gcustaiméir i nGaeilge. Bhí a leithéid de shocrú sonraithe i gcás 25 den 40 scéim teanga a daingníodh sna blianta 2015-16. I gcás roinnt de na comhlachtaí poiblí sin, tá socrúithe breise geallta a d’ardódh an dóchúlacht go bhfreastalófaí ar an gcustaiméir atá ag iarraidh seirbhíse as Gaeilge. Ar an mórgóir, áfach, táthar ag sleamhnú go mór ó scéimre phróiseas na scéimeanna teanga sa reachtaíocht, faoina bhfógrófaí sa scéim

⁵ “consistent with viability considerations” (ón leagan Béarla).

na seirbhísí a bhí beartaithe a chur ar fáil as Gaeilge agus go ndéanfaí na socruithe cuí (acmhainní foirne agus eile san áireamh) dá réir.

“I measc na leabharlann a sholáthraíonn seirbhís dhátheangach anois, áirítear Leabharlanna Bhaile Bhlainséir, Shoir, an Rois, Mhullach Íde agus Bhinn Éadair agus Ceannoifig na Leabharlainne (tabhair do d’aire go bhféadfadh athrú teacht air seo i gcás ina n-aistrítear daoine den fhoireann ó leabharlann go leabharlann)” (Comhairle Contae Fhine Gall).

“Cuirfear liosta de na baill foirne atá in ann seirbhís a sholáthar i nGaeilge ar fáil i ngach scoil, ionad agus oifig riaracháin.” (Bord Oideachais agus Oiliúna Laoise agus Uíbh Fhailí)

“Soláthróidh Comhairle Cathrach agus Contae Luimnigh treoirlinnte don fhoireann maidir le glaonna teileafóin ó bhaill de ghnáthphobal labhartha na Gaeilge a láimhseáil.”

“Níl gach seirbhís ar fáil go hiomlán dátheangach agus leanfar ar aghaidh le hoiliúint agus/nó earcaíocht go mbainfear é seo amach.” (Comhairle Cathrach na Gaillimhe)

De thoradh na doiléire seo, tá bunchuspóir tábhachtach de chuid na reachtaíochta á chur ó chrích sa mhéid agus go mbíonn sé thar a bheith deacair do chustaiméirí ar mhian leo a ngnó a dhéanamh trí Ghaeilge, a fhios a bheith acu céard iad na seirbhísí a d’fhéadfaidís a bheith ag súil lena bhfáil as Gaeilge. Mar a mhínigh an Dr John Walsh:

*“Nuair a chruthaítear scéimeanna doiléire nó dothuigthe, ní chuidíonn siad puinn daoine a spreagadh le seirbhísí trí Ghaeilge a roghnú.”*⁶

4. Seirbhís Gaeilge ar chaighdeán níos ísle

Níl aon fhoráil déanta sna Treoirlinnte do sholáthar seirbhíse i nGaeilge ar chaighdeán níos ísle ná an

soláthar i mBéarla (go deimhin tá tagairt déanta do “Nósanna imeachta agus polasaithe a chinnteoidh soláthar seirbhísí d’ardchaighdeán sa rogha teanga”).

I roinnt bheag de na scéimeanna a scrúdaíodh, bhí socruithe breise sonraithe faoin tslí a chuirfí seirbhís ar fáil sa Gaeilge sa chás nach mbíonn ball foirne ar fáil nuair a thugann an custaiméir cuairt ar chuntar poiblí nó nuair a ghlaonn custaiméir ar an gcomhlacht poiblí. Tá de bhuntáiste ag baint leo seo go bhfuil tiomantas ann seirbhís éigin a chur ar fáil agus go bhfuil sé níos soiléire faoin gcaighdeán seirbhíse arbh fhéidir a bheith ag súil leis. Mar sin féin, caithfear glacadh leis gur tábhachtaí don chustaiméir caighdeán na seirbhíse ná an teanga ina seachadtar í agus, ag brath ar a thábhachtaí nó a riachtanaí an tseirbhís don chustaiméir ina leithéid de chás, gur lú seans go roghnódh sé/sí an tseirbhís ar chaighdeán níos ísle i nGaeilge.

Tugaim roinnt samplaí anseo den tslí a thugtar feidhm reachtúil i scéimeanna teanga do sholáthar seirbhíse ar chaighdeán níos ísle trí mheán na Gaeilge:

“Tabharfar deis do chustaiméirí ar mhian leo a ngnó a dhéanamh trí mheán na Gaeilge coinne a dhéanamh.” (Bord Oideachais agus Oiliúna Thiobraid Árann)

“Tabharfaimid freagra i nGaeilge do ghlaiteoirí ar mian leo Gaeilge a labhairt, más féidir, nó déanfaimid tairiscint go nglaofaidh ball foirne ar féidir leo plé le ceisteanna i nGaeilge ar ais laistigh de 1 lá oibre.” (An Roinn Oideachais agus Scileanna)

“Má tharlaíonn sé sna hoifigí sin nach bhfuil ball foirne a bhfuil Gaeilge aige nó aici ann nuair a dhéanann custaiméirí glaoh gutháin nó nuair a thagann siad ar chuairt chun na hoifige déanfar coinne a thairiscint don chustaiméir chun seirbhís ar an nguthán/seirbhís duine le duine a fháil trí Ghaeilge.” (An Roinn Coimirce Sóisialaí)

⁶ Walsh, J. (2012) “Language policy and language governance: a case-study of Irish language legislation.” Language Policy (Aistriúchán)

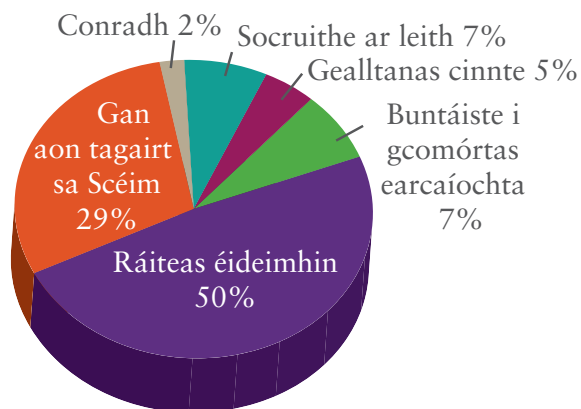
5. Earcú foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge

Go leor den doiléire agus den neamhchinnteacht a bhaineann leis na gealltanais a phléitear ag uimhreacha 3 agus 4 thuas, is léir gurb í an easpa socruithe agus beartas maidir le soláthar agus lonnú foirne le hinniúlacht Gaeilge is cionsiocair leo.

Is léir gurb é a bhí i gceist sa reachtaíocht ná go ndéanfaí gealltanais soiléir seirbhís a chur ar fáil sa dá theanga oifigiúla agus go gcinnteofaí, chun críche Alt 13(2)(c) den Acht “go bhfuil líon leordhóthanach dá fhoireann inniúil sa Ghaeilge chun go mbeidh siad in ann a sheirbhís a sholáthar trí Ghaeilge chomh maith lena soláthar trí Bhéarla”

Ina áit sin, áfach, táthar ag brath ar acmhainn Ghaeilge na foirne a tharlaíonn a bheith ar fáil de thuras na huaire (in ionad foráil mar is ceart a dhéanamh a chinnteodh acmhainn leordhóthanach foirne le Gaeilge) agus ag tairiscint seirbhíse atá coinníollach ar chúinsí foirne.

Fíor 7. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: Inniúlacht sa Ghaeilge á háireamh i gcúrsaí earcaíochta (40 Scéim Teanga).

San anailís a rinne m’Oifig ar an 40 scéim teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16, bhí socruithe ar leith luaite chun baill nua foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge a earcú i gcás trí cinn díobh. Tugadh gealltanais cinnte in dhá scéim eile, bíodh

is nár sonraíodh na socruithe a chuirfí i bhfeidhm. Gealladh i dtrí scéim eile díobh go mbeadh inniúlacht sa Ghaeilge ina buntáiste i gcomórtas earcaíochta (do phoist áirithe). Níor tagraíodh don cheist in 12 de na scéimeanna ach ba é an rud ba choitianta (49%) ná ráiteas éideimhin ar deacair a fhiúntas a mheas:

“Féachfaidh ár mbeartas earcaíochta...leis an ngá...”

“Beidh ITT ar an eolas faoina cuid dualgas faoin Acht agus foireann á hearcú aici.”

“Beidh aird againn...”

“...athbhreithneoidh Comhairle Contae Fhine Gall an beartas earcaíochta...”

“...iniúchadh ar shaincheist na Gaeilge agus ar ár n-oibleagáidí...”

“Leanfaidh polasaí earcaíochta na hInstitiúide de bheith curtha ar an eolas ag an riachtanas...”

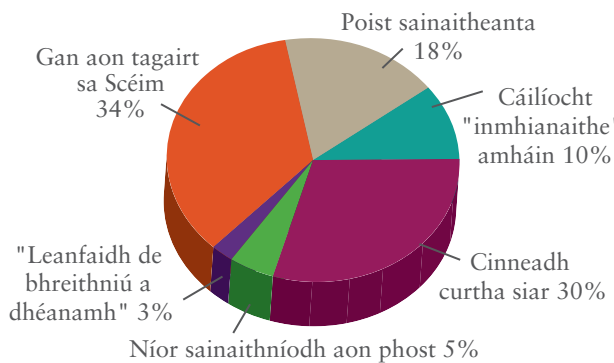
Maítear i bhformhór na ngealltanais éideimhin seo go bhfuil discríd an chomhlachta faoi chuing ag “an chreat nósanna imeachta earcaíochta náisiúnta atá comhaontaithe.”

Sonrú post le riachtanas Gaeilge

Dearbhaíodh sa Straitéis 20 Bliain don Ghaeilge go sonródh “na scéimeanna teanga na poist laistigh d’eagraíocht a mbeidh cumas sa Ghaeilge riachtanach dóibh”. San anailís a rinne m’Oifig ar 40 Scéim Teanga a aontaíodh sna blianta 2015-16, níor sainaithníodh poist a raibh cumas sa Ghaeilge riachtanach dóibh ach i gcás 7 gcinn díobh (3 Roinn Stáit, 2 Údarás Áitiúil agus 2 Bhord Oideachais agus Oiliúna). I gcás 4 Bhord Oideachais agus Oiliúna eile, bhí an Ghaeilge luaite mar cháilíocht innhianaithe (go príomha d’fhoireann Gaelcholáistí agus ionad oideachais sa Ghaeltacht).

Fíor 8. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: Sonrú post a raibh cumas sa Ghaeilge riachtanach dóibh (40 Scéim Teanga)

Aontaíodh i gcás dhá chomhlacht phoiblí nár ghá aon phost a shonrú. Míníodh i scéim amháin nár ghá aon phost a shonrú ar an údar go raibh ochtar foirne acu cheana féin le hinniúlacht sa Ghaeilge. Dhá cheist shainiúla ach dhá cheist dhifriúla atá anseo; sainaithint poist le riachtanas Gaeilge agus an soláthar foirne le Gaeilge a tharla a bheith acu de thuras na huair.

I gcás nach mór trian de na scéimeanna sin, in áit an taighde a dhéanamh nuair a bhíodas ag ullmhú na dréacht-scéime, aontaíodh sa scéim féin go sonrófaí na poist sin (má bhíonn aon phost le sonrú) faoi dháta éigin le linn thréimhse feidhme na scéime nó faoi dheireadh na thréimhse sin. Creidimse gur drochfhasach é seo mar gurbh ionann é agus glacadh roimh ré le cibé cinneadh a dhéanfaidh an comhlacht; go bhfuiltear ag tarmligeán chuig an gcomhlacht poiblí féin na freagrachta reachtúla maidir leis na socruithe atá á ndaingniú.

Bhí os cionn trian eile de na scéimeanna nár thagair do shonrú poist le riachtanas Gaeilge ar chor ar bith

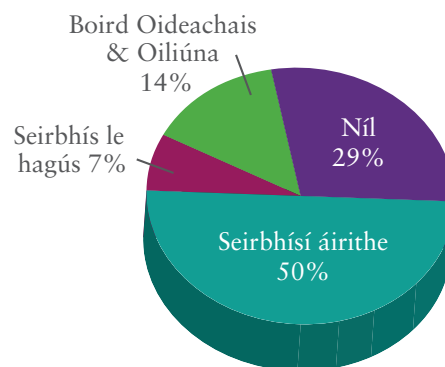
6. Seirbhís don Ghaeltacht

Seirbhís trí mheán na Gaeilge do phobal na Gaeltachta

Faoi fho-alt 13(2)(d) den Acht, ní mór do comhlacht poiblí agus dréacht-scéim á hullmhú *"a chinntiú go bhfreastalófar ar na riachtanais áirithe Gaeilge a bhaineann le seirbhísí a sholáthar i limistéir Ghaeltachta."* Forléirítear sna Treoirínte gurb é an sprioc atá i gceist anseo ná *"gurb í an Ghaeilge teanga nádúrtha uathoibríoch sheachadadh na seirbhíse sa Ghaeltacht."*

Ar ndóigh, bíonn leibhéil éagsúla idirghníomhaíochta ag comhlachtaí poiblí le pobal na Gaeltachta, idir chomhlachtaí poiblí nach mbíonn dírithe chomh mór sin ar sheirbhísí don phobal, chomhlachtaí poiblí a sholáthraíonn seirbhísí go náisiúnta agus an Ghaeltacht san áireamh agus comhlachtaí a chuireann seirbhísí ar fáil ar bhonn réigiúnach. Den 40 comhlacht poiblí ar aontaíodh scéimeanna teanga ina gcás le linn na mblianta 2015-16, chonacthas dúinn nach mbeadh aon teagmháil nó teagmháil fíorimeallach ag 12 díobh le pobal na Gaeltachta.

Fíor 9. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: gealltanais maidir le seirbhísí a sholáthar i limistéir Ghaeltachta (28 scéim teanga)

As na 28 scéim teanga eile, níor tugadh aon ghealltanais ar leith maidir le seirbhís a chur ar fáil do mhuintir na Gaeltachta i gcás 8 gcinn díobh.⁷ I dtaca leis na scéimeanna eile bhí an tiomantas níos láidre i gcásanna seachas a chéile. Bhí gealltanais sna scéimeanna sin faoi sheirbhísí áirithe a chur ar fáil as Gaeilge, ach ar an mórgóir, níltear ag baint amach na sprice atá leagtha síos sna treoirlínte reachtúla.

Ba chás ar leith iad scéimeanna na mBord Oideachais agus Oiliúna. Cé is moite de na meánscoileanna sa Ghaeltacht ní fheicim go bhfuil sé soiléir ó na sonraí atá tugtha sna scéimeanna sin céard iad go díreach na seirbhísí atá á dtairiscint as Gaeilge do mhuintir na Gaeltachta.

Fíor 10. Comhlachtaí Poiblí a luaigh dáta faoina chinnteofar go mbeidh an Ghaeilge ina teanga oibre dá n-oifigí sa Ghaeltacht.

Stádas na Gaeilge mar theanga oibre in oifigí sa Ghaeltacht (de réir an ghealltanais a rinneadh sa Scéim Teanga)	Comhlacht Poiblí
I bhfeidhm	<ul style="list-style-type: none"> • An Roinn Ealaíon, Oidhreachta, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta (rannóga áirithe) • Ollscoil na hÉireann, Gaillimh • Raidió Teilifís Éireann • Comhairle Contae Chiarraí • Oifig na nOibreacha Poiblí • Foras na Mara
Dáta Sonraithe	<ul style="list-style-type: none"> • Co. Co. Dhún na nGall (2020) • Co. Co. na Gaillimhe (2020) • Co. Co. Mhaigh Eo (2025) • Feidhmeannacht na Seirbhísí Sláinte (Réigiún an Iarthair) (2020) • Teagasc (2020)
Dáta mianaidhme “Tabharfaidh an Roinn faoina chinntiú”	<ul style="list-style-type: none"> • An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Mara (2020)
Dáta neamhdheimhnithe	<ul style="list-style-type: none"> • Bord Oideachais agus Oiliúna Chorcaí (Faoi dheireadh na Dara Scéime) • Bord Oideachais agus Oiliúna na Gaillimhe agus Ros Comáin (“Ag tosú le linn thréimhse saoil na chéad scéime”) • An Garda Síochána (“buanú”) • An Roinn Coimirce Sóisialaí (“thar shaolré roinnt scéimeanna.”)
Gan tagairt don Ghaeilge mar theanga oibre in oifigí Gaeltachta	<ul style="list-style-type: none"> • An Post (Oifigí Poist sa nGaeltacht ar chonradh)

⁷ Deimhníonn an Roinn Coimirce Sóisialaí, áfach go bhfuil seirbhísí ar fáil “faoi láthair” ina hoifigí Gaeltachta.

Teanga oibre in oifigí sa Ghaeltacht

Cuirtear oibleagáid (faoi fho-alt 13(2)(e) den Acht) ar chomhlacht poiblí a chinntiú gurb í an Ghaeilge teanga oibre a chuid oifigí sa Ghaeltacht ar dháta nach déanaí ná dáta a chinntídh sé le toiliú an Aire Ealaíon, Oidhreachta, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta.

Scrúdaigh m’Oifig iomlán na scéimeanna teanga ar fad atá daingnithe go nuige seo. Ní féidir a bheith fíorchruinn faoi na comhlachtaí poiblí a bhfuil oifigí acu suite laistigh de na limistéir Ghaeltachta ach meastar go bhfuil a leithéid i gceist i gcás tuairim agus 17 díobh.⁸

Tá na comhlachtaí poiblí sin sonraithe sa tábla i bhFíor 10 thíos:

⁸ Ní áirítear anseo, ar ndóigh, comhlachtaí poiblí nach bhfuil scéim teanga daingnithe ina gcás go fóill.

Sonraíodh sa chéad scéim teanga a daingníodh i gcás an Gharda Síochána go mbainfí amach an sprioc seo faoi dheireadh thréimhse na dara scéime. Sa dara scéim a daingníodh ina gcás bhí “*buanú*”/“*continuation*” luaite mar spriocdháta. I gcás na Roinne Coimirce Sóisialaí luaitear “*thar shaolré roinnt scéimeanna*.”

Nuair a chuirim san áireamh an méid a cuireadh in iúl do m’Oifig le linn faireachán a dhéanamh ar chur i bhfeidhm na Scéimeanna Teanga, bheadh inní orm nach mbainfear amach na spriocanna seo roimh an dáta sonraithe in an-chuid cásanna. Is í an chonstaic is mó atá rompu ná easpa socruithe earcaíochta agus lonnaithe foirne a d’fhéachfadh chuige gur baili foirne le cumas oibriú trí Ghaeilge a lonnaithear sna hoifigí Gaeltachta sin.

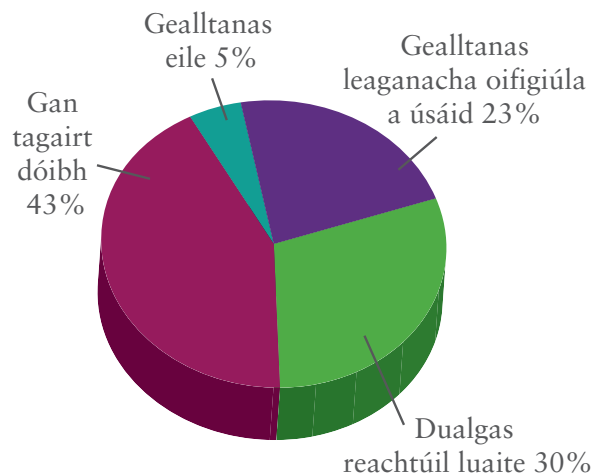
Ceist nach miste aghaidh a thabhairt uirthi má táthar chun an sprioc sin a bhaint amach, ná an tacaíocht ón eagraíocht lárnach don aonad Gaeltachta atá ag oibriú trí Ghaeilge agus cumas na heagraíochta lárnaí plé leis an obair sin atá á déanamh as Gaeilge sa Ghaeltacht.

Úsáid logainmneacha Gaeltachta

Nuair a dhéanann an tAire ordú logainmneacha faoi Alt 32(1) den Acht maidir le logainm Gaeltachta, deimhnítear in Alt 33(2) gurb é an leagan Gaeilge dearbhaithe sin an t-aon leagan oifigiúil den logainm sin agus “*nach bhfuil feidhm ná éifeacht a thuilleadh leis an leagan Béarla...*” Ní chuirtear cosc iomlán ar úsáid an leagain Bhéarla, áfach, ach i roinnt teoranta feidhmeanna (mar shampla, reachtaíocht, comharthaí bóthair agus léarscáileanna áirithe).

Mínítear sna Treoirínte reachtúla gur chóir do chomhlachtaí poiblí cur le húsáid na leaganacha oifigiúla Gaeltachta trína n-úsáid go huathoibríoch i ngach clárlann agus bunachar sonraí agus gur chóir go sonrófaí sa scéim na bearta a ghlacfaí chuige sin agus an scála ama a shamhlaítear dó.

Fíor 11. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: Úsáid logainmneacha Gaeltachta.

I ndiaidh don Stát cinneadh a dhéanamh faoi leaganacha oifigiúla de logainmneacha Gaeltachta, luíonn sé le réasún go mbainfeadh an Stát féin úsáid as na leaganacha oifigiúla sin chun críche a ghnóthaí oifigiúla agus cuidiú lena n-úsáid a normalú sa tsochaí go ginearálta. Ina theannta sin, treisíonn an cleachtas sin stádas na Gaeltachta mar limistéir ar leith teangeolaíoch in intinn an phobail trí chéile.

De na scéimeanna teanga a aontaíodh le linn na mblianta 2015-16, bhí gealltanais sonrach go mbainfí feidhm as logainmneacha oifigiúla Gaeilge na Gaeltachta chun críoch oifigiúil i níos lú ná an cheathrú chuid díobh. I gcás nach mór trian eile díobh, tugadh tiomantas iad a úsáid de réir mar atá leagtha síos san Acht cheana féin. Glacaim leis go bhfuil comhlachtaí poiblí i measc an choda nár thagair do logainmneacha Gaeltachta ar chor ar bith, nach mbeadh d’ócáidí acu logainmneacha Gaeltachta a úsáid an-mhinic (e.g. údarás áitiúil nó bord oideachais agus oiliúna gan limistéir Gaeltachta ina cheantar feidhme), mar sin féin ba hinmholta cloí leis an bprionsabal agus an dualgas céanna.

7. Seirbhísí idirghníomhacha ar líne

Nuair a d'fhoilsigh an Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe straitéis teicneolaíochta faisnéise agus cumarsáide na Seirbhíse Poiblí i mí Eanáir 2015, bhí breis agus 400 seirbhís ar líne ar fáil ó chomhlachtaí poiblí. Is cuspóir de chuid na straitéise sin cur le méid agus tábhacht an mhodh seachadta seirbhíse sin.

Ní mór coinneáil san áireamh go leagtar síos in Alt 9(2) den Acht an ceart atá ag duine cumarsáid a dhéanamh le comhlacht poiblí i scríbhinn nó leis an bpost leictreonach ina rogha teanga oifigiúil. Sa mhéid agus atá seirbhísí idirghníomhacha (agus leathanaigh teagmhála ar shuíomhanna gréasáin) ag bainistiú an tsli inarbh fhéidir leis an duine cumarsáid i scríbhinn a dhéanamh le comhlachtaí poiblí chun críche gnóthaí áirithe, ní mór féachaint chuige gur féidir leis an duine an rogha teanga sin a dhéanamh nó tá bunchuspóir Alt 9(2), agus éifeacht an chirt a leagtar síos san alt sin, á gcur ó chrích.

Leagtar síos sna Treoirínte faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla:

- a. gur ceangaltas riachtanach é go leagfadh scéim dáta amach faoina dtabharfaí isteach go comhuaineach sa dá theanga feasta aon seirbhís a chuirfidh ar chumas an phobail iarratas a dhéanamh nó sochair a fháil ar líne.
- b. gur chóir seirbhísí idirghníomhacha nach bhfuil ar fáil ach i mBéarla a uasghrádú agus gur chóir amfhráma mar is cuí a leagan amach sa scéim.

Chun an treoirlíne seo a chomhlíonadh, níor mhór do chomhlacht poiblí a shonrú sa dréacht-scéim:

- i. cibé acu an bhfuil seirbhísí idirghníomhacha á gcur ar fáil tráth ullmhaithe na dréacht-scéime,
- ii. na seirbhísí atá ar fáil go dátheangach agus ar fáil i mBéarla amháin,
- iii. a bhfuil beartaithe maidir leis na seirbhísí atá ar fáil i mBéarla amháin a uasghrádú go seirbhísí dátheangacha,
- iv. an dáta faoina dtosófaí ag tabhairt isteach aon seirbhís nua idirghníomhach go comhuaineach sa dá theanga.

Ní ró-éasca a bhí sé dom a thuiscint go baileach céard a bhíodas á rá i bhfoclaíocht cuid de na scéimeanna a foilsíodh sna blianta 2015-16 i dtaca le seirbhísí idirghníomhacha. Is teist í sin arís ar neamhfhónamh na scéimeanna chun cur in iúl go soiléir don phobal céard iad na seirbhísí atá beartaithe a chur ar fáil dóibh go dátheangach. Ach, chomh maith agus ab' fhéidir é sin a dhéanamh, tá na gealltanais a tugadh sna scéimeanna sin aicmithe i bhFíoracha 12 agus 13 thíos:

Fíor 12. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: Gealltanais faoi sheirbhísí idirghníomhacha ar líne.

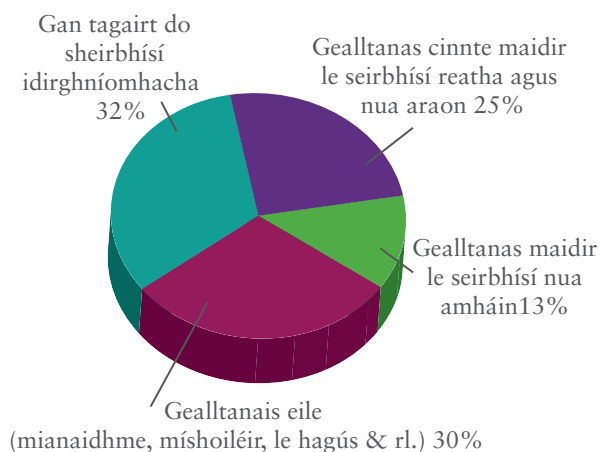
Cineál Gealltanais	Líon Scéimeanna
Gealltanais cinnte maidir le seirbhísí reatha agus nua araon	9
Gealltanais maidir le seirbhísí nua amháin	5
Gealltanais maidir le seirbhísí nua. Gealltanais mianaidhme, éideimhin nó le hagús maidir le seirbhísí reatha	2
Gealltanais mianaidhme, éideimhin nó le hagús maidir le seirbhísí reatha agus nua	4
Gealltanais mianaidhme, éideimhin nó le hagús maidir le seirbhísí nua. Gan aon ghealltanais déanta faoi sheirbhísí reatha	2
Gealltanais maidir le seirbhís(í) áirithe	3
Gan aon seirbhís reatha. Gan aon ghealltanais tugtha faoi aon cheann nua	1
Gan tagairt do sheirbhísí idirghníomhacha	13

Níor comhlíonadh na treoirínte ina n-iomláine ach i gcás níos lú ná an cheathrú chuid díobh.

I gcás na Roinne Talmhaíochta, Bia agus Mara agus Comhairle Contae na hIarmhí, rinneadh cúlú sa dara scéim teanga ar an ngealltanas a tugadh sa chéad scéim faoi sheirbhísí idirghníomhacha.

Is cuspóir de chuid na straitéise teicneolaíochta é go mbeadh seirbhísí á bhforbairt ar bhonn lárnach do chomhlachtaí poiblí na n-earnálacha éagsúla ag eagraíochtaí tacaíochta ar nós an Ghníomhaireacht Bainistíochta Rialtais Áitiúil nó Boird Oideachais agus Oiliúna Éireann. Tá sé tugtha le fios i roinnt de na scéimeanna agus tá sé tagtha chun solais tríd an bhfaireachán a dhéanann m'Oifig ar chur i bhfeidhm scéimeanna, gur minic nach mbíonn lánrogha ag an gcomhlacht poiblí aonair maidir le gealltanas teanga faoi sheirbhísí idirghníomhacha a chur i bhfeidhm agus comhdhéanamh na seirbhísí idirghníomhacha á shocrú ar bhonn lárnach d'earnálacha áirithe.

Fíor 13. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-16: Gealltanas faoi sheirbhísí idirghníomhacha ar-líne (40 scéim teanga).

8. Tairiscint réamhghníomhach/an tslí a bhfógraítear seirbhísí atá ar fáil as Gaeilge

Má táthar chun “*an líon daoine a úsáideann seirbhísí Stáit trí Ghaeilge...a ardú*”, níor leor as féin seirbhís a chur ar fáil sa dá theanga; tá sé tábhachtach freisin fáil na seirbhíse trí mheán na Gaeilge a chur in iúl don phobal, trína fhógairt, a phoiblíú agus a thairiscint go réamhghníomhach. Is léir go nglacann an Roinn Ealaíon, Oidhreacht, Gnóthaí Réigiúnacha, Tuaithe agus Gaeltachta le tábhacht na gné seo agus go bhfuil sé ina mhír den teimpléad a chuirtear ar fáil do chomhlachtaí poiblí agus iad ag ullmhú scéim teanga.

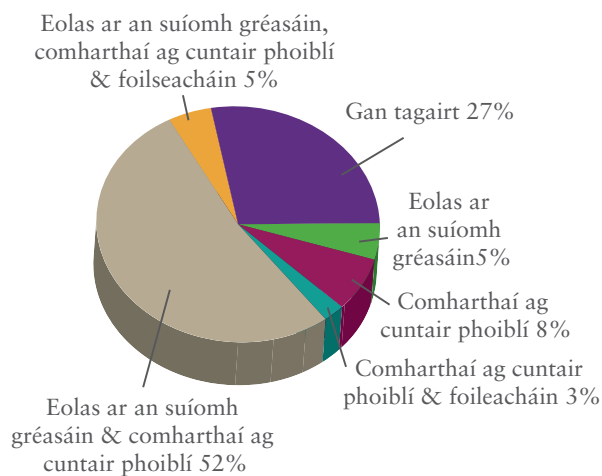
Nuair a scrúdaíomar na scéimeanna teanga a aontaíodh sna blianta 2015-16, bhí ráitis macasamhail an chinn seo a leanas iomadúil:

“Ina theannta sin, tapóidh muid an deis inár n-idirghníomhú laethúil le custaiméirí chun na seirbhísí a chuireann muid ar fáil i nGaeilge a chur chun cinn agus a phoiblíú.”

Gan aon chéim shonrach a bheith luaite, tá sé deacair fiúntas a leithéid de ghealltanas a mheas. I gcuid de na scéimeanna sin, luaitear céimeanna sonracha nó luaitear céimeanna sonracha mar shamplaí de na gníomhaíochtaí a dhéanfaidís sa réimse seo. Ba iad an dá chéim ba choitianta ná comharthaí a chur in airde in oifigí poiblí nó ag cuntair phoiblí ag cur in iúl do chustaiméirí go raibh seirbhís as Gaeilge ar fáil agus go mbeadh eolas faoi na seirbhísí a bhí ar fáil as Gaeilge “*le feiceáil go soiléir*” ar an suíomh gréasáin.⁹ Tá na scéimeanna a aontaíodh sna blianta 2015-16 aicmithe i bhFíor 14 thíos de réir na ngealltanas a tugadh.

Fíor 14. Scéimeanna Teanga a aontaíodh 2015-2016: Gealltanais maidir le fógairt seirbhísí a bheith ar fáil as Gaeilge.

⁹ I gcás ceithre cinn de na chomhlachtaí sin, luadh na seirbhísí sin a phoiblíú ar mhodhanna eile ar nós fógraí, foilseachán &rl.

Nuair a ghealltar go mbeidh eolas faoi na seirbhísí atá ar fáil as Gaeilge le feiceáil go soiléir ar an suíomh gréasáin bheinn ag súil leis na nithe seo a leanas:

- Go mbeadh nóta soiléir ar an leathanach sonraí teagmhála (ar na leathanaigh Bhéarla agus Ghaeilge nuair is ann dóibh) ag cur fáilte roimh theagmháil agus fiosrúcháin as Gaeilge.
- I gcás seirbhíse atá á cur ar fáil sa dá theanga, go mbeadh nóta soiléir ar an leathanach a bhaineann leis an tseirbhís ag cur in iúl go bhfuil an tseirbhís sin ar fáil as Gaeilge, agus /nó
- Go mbeadh teacht éasca ar liosta de na seirbhísí atá á gcur ar fáil as Gaeilge san áit chuí ar an suíomh.

Níorbh fhachthas dúinn go raibh teacht ar an eolas sin ar shuíomhanna gréasáin na gcomhlachtaí poiblí a gheall a leithéid ina scéim teanga, cé is moite de cheann amháin (Roinn an Taoisigh). Admhaítear

nach bhfuil cuid de na scéimeanna a aontaíodh in 2015 agus 2016 i bhfad ar an bhfód, ach is é ár dtaithí ón obair fhaireacháin atá á déanamh ag m'Oifig go bhfuil an leibhéal géilliúlachta don ghealltanas seo trí chéile fíoriseal.

Más é an easpa muiníne atá ag roinnt mhaith comhlachtaí poiblí as a gcumas seirbhísí a chur ar fáil as Gaeilge (go mór mór nuair atá teagmháil idirphearsanta i gceist), faoi deara doiléire agus foclaíocht sheachantach na ngealltanas a thugadar, is féidir gurb é an easpa muiníne chéanna faoi deara gan na seirbhísí sin a bheith á bpoibliú mar is ceart.

Freisin, i gcás scéim amháin díobh, gealladh:

“Beidh an fhoireann ar an eolas maidir le coincheap an chomhaontaithe fhorghníomhaigh – ag cur seirbhísí trí Ghaeilge ar fáil go forghníomhach don phobal.” (Comhairle Contae na hIarmhí)¹⁰

Ní léir dom cén buntáiste atá ann don chustaiméir go dtuigfidh an fhoireann coincheap na tairisceana réamhghníomhaí (d'uireasa tiomantais an tairiscint a dhéanamh) ach ní hannamh gealltanais neamhfhónta den saghas sin a bheith i scéimeanna teanga. Ní oireann siad do scéim reachtúil.

¹⁰ Tá an gealltanas áirithe seo go dtuigfidh an fhoireann coincheap na tairisceana réamhghníomhaí feicthe cheana agam i scéimeanna eile, mar shampla scéim Ollscoil na hÉireann, Gaillimh (a aontaíodh in 2012)

CUID II: MOLTAÍ

I ndiaidh an anailís atá i gCuid I a bheith curtha i gcrích, molaim sa chuid seo den tráchttaireacht ocht gcinn de leasuithe agus de bhearta chun dul i ngleic leis na constaicí a léiríodh roimh oibriú éifeachtach an Achta.

Tá sé thar a bheith soiléir go bhfuil an ganntanas foirne le hinniúlacht sa dá theanga oifigiúla ina phríomhchonstaic roimh chur i bhfeidhm éifeachtach Acht na dTeangacha Oifigiúla. Ní féidir soláthar seirbhísí Gaeilge a dheimhniú, ná cur le méid na seirbhísí atá á gcur ar fáil ar bhonn córasach, gan foireann leis na scileanna cuí teanga. Ní mór, freisin struchtúr éifeachtach a bheith ann a aithníonn líon nó céatadán na foirne a bheadh ag teastáil agus /nó a shainaithníonn poist shainiúla a mbeadh cumas sa Ghaeilge riachtanach dóibh, má táthar chun seirbhísí sonraithe a chur ar fáil go dátheangach. Ní féidir, ach an oiread, a bheith ag brath go heisiach ar chomhoibriú deonach ball foirne áirithe chun soláthar seirbhísí trí mheán na Gaeilge a dheimhniú amach anseo.

Moladh 1

Molaim i dtús báire, gníomhú ar bhonn práinne chun céatadán na foirne sa tseirbhís phoiblí atá inniúil sa Ghaeilge a ardú go suntasach, má táthar chun próiseas incriminteach feabhsaithe an Achta a chur in ord agus in inneall athuair.

Moladh 2

Molaim, freisin, go ndéanfaí pleanáil spriocdhírthe agus thaighde-bhunaithe, ar leibhéal naisiúnta, do sholáthar seirbhísí stáit trí Ghaeilge, agus go mbeadh an plean lárnach sin ina threoir agus ina tháscaire d'aon ghníomhaíocht nó beartas a bhainfidh le seirbhísí poiblí a sholáthar trí Ghaeilge, gníomhaíocht faoi Acht na dTeangacha Oifigiúla san áireamh.

Moladh 3

Léirigh raidhse taighde le blianta anuas a leochailí

agus atá feidhm na Gaeilge mar theanga theaghlaigh agus phobail sa Ghaeltacht, go bhfuil pobal na Gaeltachta in ainseal le géarchéim theangeolaíoch agus “go bhfuil teacht i dtreis fheidhm shóisialta an Bhéarla sa Ghaeltacht ag cur le díláithriú fheidhm shóisialta na Gaeilge sna limistéir is mó Gaeilge”.¹¹

D’achomirigh an *Committee on Irish Language Attitudes Research* (CILAR) i 1974 an deacracht a bhaineann le hinstitiúidí stáit, a phléann le saol mór an Bhéarla go príomha, riachtanais shainiúla theangeolaíocha na bpobal Gaeltachta a thuiscint. Is minic a bhíonn siad dall ar an tionchar atá ag a gcuid beartas agus modhanna oibre (a fhreagraíonn do chúinsí sóisialta lasmuigh den Ghaeltacht) ar an nGaeltacht:

“In the Gaeltacht these institutions are often localised peripheral parts of larger systems, the total clientele of which are predominantly English-speaking. The agencies operating in the Gaeltacht are staffed largely by English monolinguals, and the use of English is usual in both the activities of personnel in the local setting and the relationships between the local agencies and their central administrations.”

D’uireasa na tuisceana sin agus an bhá a mhúsclódh gníomhaíocht dhearfach a thacaíonn le stádas na Gaeilge mar theanga theaghlaigh agus phobail sa Ghaeltacht, bíonn an institiúid sin ina cuid den bhrú sóisialta atá ag tiomáint an aistrithe teanga nó, ar an gcuid is fearr, ‘passively acquiescent in existing linguistic trends’.¹²

Molaim, dá bhrí sin, foráil a chur san Acht a chinnteoidh go mbíonn Gaeilge ag seirbhísigh phoiblí a bhíonn ag obair sa Ghaeltacht agus go mbíonn seirbhísí trí Ghaeilge ar fáil ó oifigí áitiúla agus réigiúnacha a bhfuil limistéir Ghaeltachta ina gceantair feidhme.

¹¹ Ó Giollagáin, C. & Charlton, M. (2015). *Nuashonrú ar an Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíochta ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht: 2006–2011*. Údarás na Gaeltachta.

¹² CILAR – Committee on Irish Language Attitudes Research (1975). Tuarascáil. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.

Moltaí 4 & 5

Ina theannta sin, molaim go leathnófaí an réimse seirbhísí agus modhanna cumarsáide ar féidir rialacháin a dhéanamh fúthu faoin Acht. D'fhorálfaí faoin reachtaíocht leasaithe seo go bhféadfaí caighdeáin éagsúla a leagan síos trí rialacháin a dhéanamh maidir leis na dualgais teanga a bheadh ar chomhlachtaí poiblí. Chuige sin, molaim rangú a dhéanamh ar chomhlachtaí poiblí, de réir catagóirí. Bheadh de bhuntáiste leis seo ag mbeadh níos mó comhionannais, comhsheasmhachta agus cinnteachta ann faoin soláthar seirbhísí as Gaeilge ar féidir leis an bpobal a bheith ag súil leis ó na hearnálacha éagsúla den tseirbhís phoiblí. Chuirfeadh sé dlús le dul chun cinn na gluaiseachta i dtreo na cothromaíochta.

Moltaí 6, 7 & 8

Tá trí mholadh eile á ndéanamh agam a chuirfeas, i mo thuairim, le héifeacht agus le héifeachtúlacht an Achta. Baineann siad le deimhniú go gcomhlíonann na scéimeanna teanga a aontaítear na coinníollacha atá leagtha síos san Acht, le gach comhlacht poiblí sa Stát a thabhairt faoin Acht agus le foráil níos soiléire a dhéanamh a chinnteodh go gcaithfear dualgais teanga a chomhlíonadh nuair a bhíonn seirbhísí stáit á seachadadh ag páirtithe eile.

NA MOLTAÍ

1. Líon foirne sa Státseirbhís le hinniúlacht sa dá theanga oifigiúla a ardú trí earcaíocht

Tá laghad na foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge ar an deacracht is mó atá roimh chumas an státchórais seirbhísí a sholáthar i rogha teanga oifigiúil an tsaoránaigh. Mar chéad chéim, molaim córas a thabhairt isteach a d'ardódh go suntasach líon na seirbhíseach poiblí atá in ann feidhmiú i nGaeilge chomh maith le Béarla i gcomhlachtaí poiblí an Stáit.

Ní aon amhras ann, mar shampla, nach bhfuil ag éirí leis na socruithe a tugadh isteach sa bhliain 2013 chun dóthain foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge a earcú don státseirbhís. Tá an córas sin ag brath ar shainithint post sainiúil a mbeadh riachtanas

Gaeilge ag baint leo. Níl na poist sin á sainithint, cé is moite d'fhíorbheagán cásanna.

Ní gá, ach an oiread, gur le poist aonair in eagraíocht a bhainfeadh an riachtanas go heisiach, ach ní fhágann sin nach bhfuil sé riachtanach go mbeadh inniúlacht sa Ghaeilge ag cuid éigin d'fhoireann na heagraíochta.

Molaim ag uimhir 2 thíos, plean cuimsitheach a leagan amach, a bheadh bunaithe ar eolas cruinn a thiomsófaí trí thaighde, do sholáthar na seirbhísí stáit trí Ghaeilge. D'fheidhmeodh a leithéid de phlean mar bhonn eolais do chúrsaí earcaíochta amach anseo.

Tá sé ríshoiléir, áfach, gan aon taighde breise a dhéanamh, nach bhfuil na beartais earcaíochta atá á gcur i bhfeidhm faoi láthair sna hearnálacha éagsúla den státchóras ag cur le hacmhainn inniúlachta sa Ghaeilge i gcomhlachtaí poiblí. Léiríonn an anailís a rinneadh i gCuid I, go bhfuil an próiseas céimiúil chun feabhas a chur ar sheirbhísí as Gaeilge, a bheag nó a mhór, ag marbhadh.

Molaim, dá bhrí sin, córas a thabhairt isteach, a luaithe agus is féidir:

- a chinntíonn go mbíonn íoschéatadán foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge sna ranna stáit ar fad agus sna heagraíochtaí stáit is mó a mbíonn plé acu leis an bpobal, chun an acmhainn feidhmithe trí Ghaeilge a mhéadú go suntasach,
- ina mbeadh an measúnú inniúlachta ag tagairt do chreat caighdeánach a bheadh bunaithe, mar shampla, ar leithéid Comhchreat Tagartha na hEorpa um Theangacha, agus
- a chuimsíonn monatóireacht neamhspleách ar fheidhmiú agus éifeacht an chórais sin agus tuairisciú go bliantúil chuig Tithe an Oireachtais.

D'fhéadfaí córas den chineál seo a thabhairt isteach le cinneadh Rialtais, agus tosú á chur i bhfeidhm láithreach.

2. Plean do sholáthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge

Den chuid is mó, is i míreanna éagsúla reachtaíochta a leagtar síos na dualgais teanga atá ar eagraíochtaí stáit agus a dhéantar socrúithe do sholáthar seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. Tá peirspictíocht níos iomláine in easnamh.

Mar atá luaite cheana agam, níl ag eirí le córas na scéimeanna teanga faoin Acht cothromaíocht a bhaint amach idir an tslí a fhreastalaítear ar an bpobal trí mheán an dá theanga oifigiúla. Faoin gcóras reatha, táthar ag aontú scéimeanna teanga le comhlachtaí poiblí aonair nach bhfuil ag tagairt d'aon phlean lárnach ná d'aon tosaíochtaí earnála ná seirbhíse. Fágann sin gurb é is mó a ghealltar i scéimeanna teanga ná an méid atá comhlacht poiblí ar leith sásta a thairiscint, in áit féachaint ar an méid is gá a dhéanamh chun spriocanna cinnte seirbhíse a bhaint amach.

Creidim go dteastaíonn cur chuige iomlánaíoch ag an leibhéal náisiúnta do sholáthar na seirbhísí stáit trí Ghaeilge. Ní mór pleanáil spriocdhírthe a dhéanamh faoina sonróaí spriocanna an Stáit agus faoina leagfaí amach

- na seirbhísí atá mar thosaíocht ag an Stát a chur ar fáil trí Ghaeilge,
- na slite a bheartaítear chun na seirbhísí sin a chur ar fáil,
- na socrúithe is gá chun seirbhísí poiblí a chur ar fáil trí Ghaeilge i gceantair Ghaeltachta,
- na hacmhainní lena n-áirítear acmhainní daonna agus acmhainní airgeadais atá de dhíth,
- an creat reachtaíochta is fearr a thacaíonn agus a chinntíonn go mbaintear amach na spriocanna.

Féachtar uaireanta ar obair thaighde agus anailíse mar bhealach le moill a chur ar chinntí agus bearta is gá a dhéanamh. Creidim, mar sin féin, gurbh fhearrde gach córas a bheith bunaithe ar phleanáil éifeachtach agus ar an bhfaisnéis chruinn agus ar an anailís a d'fhearradh taighde. Séard atá á mholadh agamsa ná go nglacfaí na cinntí is gá anois, go háirithe maidir leis an gcórais earcaíochta, ach freisin, go dtabharfaí faoi phlean cuimsitheach a

chur le chéile do sholáthar na seirbhísí poiblí trí Ghaeilge. Ba chóir go mbeadh an plan seo

- curtha le chéile ag institiúid(í) nó grúpa leis an saineolas cuí,
- bunaithe ar obair thaighde agus anailíse agus
- ag tarraingt ar na dea-chleachtais atá in úsáid i ndlínsí dhátheangacha eile.

Ach an toil agus an comhoibriú a bheith ann d'fheicfinn go bhféadfaí an obair seo a chur i gcrích laistigh de thréimhse réasúnta ama.

3. An Ghaeltacht

Molaim go ndéanfaí foráil in Acht na dTeangacha Oifigiúla a chinnteodh:

- go gcaithfidh Gaeilge a bheith ar a dtoil ag oifigigh Stáit a bhíonn lonnaithe sa Ghaeltacht nó ag obair inti go rialta,
- go mbíonn seirbhísí ar fáil trí mheán na Gaeilge go saoráideach ó oifigí áitiúla/réigiúnacha a bhfuil limistéir Ghaeltachta ina gceantair fheidhme, agus
- go sonróaí an córas faoina dtabharfaí éifeacht don fhoráil sin thar am (trí rialacháin, mar shampla).

Chomh fada siar le 1926, d'aithin Coimisiún na Gaeltachta an drochthionchar a bhíodas ag imirt ar úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht ag seirbhísigh phoiblí gan Ghaeilge agus feidhmiú seirbhísí poiblí trí Bhéarla:

In order fully to understand it, one has only to visualise a Garda Síochána barracks of English Speaking Gardaí in the centre of an Irish Speaking district; or a Post Office, in which no one speaks Irish, in an Irish Speaking village; or a non-Irish Speaking official of the Department of Agriculture, or of the Land Commission, or of the Customs and Excise, operating amongst an Irish Speaking population. These officials are direct agents in the spreading and establishment of English.¹³

Dheimhnigh an Coimisiún ag an am sin, a riachtanaí agus a bhí sé go mbeadh an Ghaeilge ina gnáth-theanga réamhshocráithe idir an Stát agus a chuid feidhmeannach agus muintir na Gaeltachta agus go gcinnteofaí gur seirbhísigh phoiblí le Gaeilge a bheadh ag obair sa Ghaeltacht. Is olc an mhaise é, os cionn nócha bliain ina dhiaidh sin, nár cuireadh na moltaí sin (nó a macasamhla) i bhfeidhm.

Seirbhís trí mheán na Gaeilge sa Ghaeltacht

Cé go bhfuil gnáthúsáid na Gaeilge níos treise i gceantair thar a chéile sna limistéir oifigiúla Ghaeltachta, tá na limistéir sin ar fad áirithe i gceann amháin nó i gceann eile de na Limistéir Phleanála Teanga atá sonraithe faoi Alt 7(2) d'Acht na Gaeltachta 2012. Is é aidhm reachtúil an Stáit i dtaca leis na limistéir sin ina n-iomláine ná *'méadú ar úsáid na Gaeilge i saol teaghlaigh, oideachais, poiblí, sóisialta, áineasa agus tráchtála'* iontu, gan bheann ar a mhinice nó a fhairsinge agus atá an Ghaeilge á húsáid ag pobal in aon limistéar díobh san am i láthair.

Ba chóir seirbhís trí Ghaeilge a thairiscint go gníomhach agus go gcuirfí ina luí ar chustaiméirí Gaeltachta go bhfuil fáilte rompu an Ghaeilge a úsáid ina gcaidreamh leis an gcomhlacht poiblí. Ní mór cur san áireamh go bhfuil noirm chumarsáide Béarla idir pobal na Gaeltachta agus eagraíochtaí Stáit éagsúla bunaithe go láidir agus le fada. Níor mhóide go mbeadh custaiméirí, a bhraitheann faoi mhíbhuntáiste agus ar easpa muiníne agus a bhraitheann faoi chomaoín ag an eagraíocht as cúnamh riachtanach éigin a fháil, ag éileamh seirbhíse ina rogha teanga, dá gceapfaidís go raibh siad ag cur as do dhaoine. Ní fhágann sin nach mbainfidís leas as an rogha an Ghaeilge a úsáid sa chás go raibh an rogha sin ann agus í curtha in iúl do chustaiméirí go héifeachtach.

Géilleann na Treoirínte reachtúla don phrionsabal atá á rianú anseo agam; gur chóir go mbeadh an Ghaeilge ina teanga réamhshocráithe seirbhíse i gcás mhuintir na Gaeltachta, seirbhísí á dtairiscint

i nGaeilge atá ar aon chaighdeán leis na seirbhísí i mBéarla agus rogha dhearfach á spreagadh maidir le húsáid na Gaeilge ina ngnóthaí leis an gcomhlacht poiblí. Is mór idir an cuspóir sin, áfach, agus an aimhleisce atá le brath i gcuid mhaith de na gealltanais atá á n-aontú maidir leis an nGaeltacht sna scéimeanna teanga. Níl mórán dóchúlachta ann ón dul chun cinn atá déanta go nuige seo go mbainfear an cuspóir sin amach riamh faoi chóras na scéimeanna faoi mar atá sé á fheidhmiú san am i láthair.

Oifigí áitiúla sa Ghaeltacht nó a bhíonn ag freastal ar cheantair Ghaeltachta

Tá tábhacht gan aon amhras le hoifigí comhlachtaí poiblí atá suite i lár na bpobal Gaeltachta ó thaobh chur le feidhm na Gaeilge i saol an cheantair agus diongbháilteacht an Stáit i leith an phróisis pleanála teanga a léiriú ar bhonn praiticiúil. Mar sin féin, is léir go bhfuil ról níos tábhachtaí ná riamh ag oifigí atá suite lasmuigh den Ghaeltacht, le seachadadh seirbhísí do phobal na Gaeltachta. Glactar leis gurb é cuspóir na bhforálacha in Alt 13 gur féidir le pobal na Gaeltachta an Ghaeilge a úsáid ina gcaidreamh le comhlachtaí poiblí, más rogha leo é sin a dhéanamh. D'áiteoinn mar sin, gurb é an pointe is tábhachtaí nó is cinniúnaí ná cumas na n-oifigí áitiúla / réigiúnacha freastal ar na pobail Ghaeltachta as Gaeilge, cibé acu an bhfuil na hoifigí sin lonnaithe laistigh nó lasmuigh de na teorainneacha oifigiúla Gaeltachta.

Aithnítear an comhthéacs seo agus a thábhacht go reachtúil in Alt 9 d'Acht na Gaeltachta 2012 faoina sonraítear Bailte Seirbhíse Gaeltachta, ina bhfuil seirbhísí poiblí ar fáil le haghaidh mhuintir na Gaeltachta.

Bheadh an phleanáil agus an taighde atá á mholadh ag uimhir 2 thuas, ina bunús d'ullmhú próisis faoina gcuirfí i bhfeidhm na moltaí atá á ndéanamh agam don Ghaeltacht.

Thabharfaí aghaidh ar an gceist faoi sholáthar seirbhíse poiblí áitiúla trí chonradh (mar shampla, An Post, An Roinn Coimirce Sóisialaí) faoin moladh ag uimhir 7 thíos.

¹³ Coimisiún na Gaeltachta (1926).

4. Rangú comhlachtaí poiblí de réir catagóirí

Molaim comhlachtaí poiblí a rangú de réir catagóirí atá bunaithe ar an réimse feidhme agus an caidreamh atá acu leis an bpobal i gcoitinne, pobal na Gaeilge¹⁴ agus na Gaeltachta san áireamh. Bheifí ag súil leis gur sa chatagóir is airde a bheadh na ranna agus na hoifigí rialtais sin a bhfuil plé mór acu leis an bpobal i gcoitinne, eagraíochtaí a bhfuil sainchúram náisiúnta orthu nó a bhfuil baint mhór acu le haicmí móra den phobal, chomh maith le comhlachtaí poiblí a bhfuil ceantair Ghaeltachta ina limistéir feidhme. Bheadh an leibhéal seirbhíse a bheadh le soláthar ag comhlachtaí poiblí trí Ghaeilge i gcomhréir leis an rangú sin de thuras na huaire. Leagfaí síos sna rialacháin (mar atá á mholadh ag uimhir 5 thíos) na leibhéil seirbhíse as Gaeilge a d'oirfeadh do na catagóirí i gcás na réimsí feidhme a d'áireofaí faoi na rialacháin sin.

5. Rialacháin maidir le soláthar faisnéise nó seirbhísí áirithe

Foráiltear in Alt 9 den Acht gur féidir rialacháin a dhéanamh maidir le húsáid an dá theanga oifigiúla i bhfógairtí béill, comharthaí, ceannteidil stáiseanóireachta agus fógraí. Ag teacht leis an bpróiseas rangaithe, molaim foráil a chur san Acht faoina bhféadfaí rialacháin bhreise a dhéanamh maidir le húsáid na Gaeilge i réimse níos leithne ábhar agus modhanna seachadta faisnéise agus i seirbhísí áirithe agus maidir leis na seirbhísí atá ar fáil trí Ghaeilge don phobal, a fhógairt go héifeachtach.

Chuirfeadh sé sin go mór le comhsheasmhacht na seirbhísí agus an eolais a chuirtear ar fáil i nGaeilge agus i mBéarla sna hearnálacha éagsúla agus shoiléireodh sé, i gcás na réimsí a bheadh clúdaithe, na nithe arbh fhéidir leis an gcustaiméir a bheith ag súil leo.

Ina theannta sin, rachadh na rialacháin sin i ngleic le deacrachtaí a eascraíonn as modhanna seachadta seirbhísí nach gcuirtear ar fáil go heisiach ag leibhéal an chomhlachta phoiblí aonair ach ar

bhonn níos lárnaí. Cuirtear an-bhéim sa *Phlean don Athchóiriú ar an tSeirbhís Poiblí* ar fhorbairt seirbhísí comhroinnte, ar chur chun cinn córas tras-rannach agus ar fhorbairt na teicneolaíochta cumarsáide chun seirbhísí a sheachadadh agus eolas a sholáthar. Ní fhaca mé go raibh aon tagairt sa Phlean sin do sholáthar seirbhíse i nGaeilge, ná sa straitéis teicneolaíochta faisnéise agus cumarsáide a d'fhoilsigh An Roinn Caiteachais Phoiblí agus Athchóirithe i mí Eanáir 2015.

Faoi chóras na scéimeanna teanga tugann comhlachtaí poiblí gealltanais aonaracha agus éagsúla maidir le soláthar réimse áirithe seirbhísí. Nuair a leagtar níos mó béime ar sholáthar seirbhísí áirithe ar bhonn lárnaithe, fágtagar go mbíonn níos lú smachta nó discréide ag an gcomhlacht poiblí aonair i dtaca le cur i bhfeidhm an ghealltanais ábhartha ina scéim teanga. Ach caighdeáin chomónta reachtúla a bheith leagtha síos do chomhlachtaí poiblí, chaithfí riachtanais teanga a chur san áireamh i bpleananna agus straitéisí ábhartha an Stáit.

Molaim go bhforálfaí do rialacháin a dhéanamh a d'iarrfadh caighdeáin éagsúla i dtaca le réimsí áirithe seirbhísí agus eolais ó na catagóirí rangaithe comhlachtaí poiblí agus na caighdeáin is airde seirbhíse as Gaeilge a leagan síos do na comhlachtaí poiblí sa chatagóir is airde, mar atá mínithe sa mholadh ag uimhir 4 thuas.

6. Daingniú agus cur i bhfeidhm scéimeanna teanga

Ag uimhir 5 thuas, mhol mé rialacháin bhreise a thabhairt isteach i dtaca le réimsí áirithe soláthair faisnéise, modhanna cumarsáide agus gníomhaíochtaí eile. Faoi na moladh atá á dhéanamh agam, feicim ról go fóill ag scéimeanna teanga ach feidhm i bhfad ní ba theoranta. Dá mbeadh cuid mhaith seirbhísí agus modhanna cumarsáide rialaithe ag córas rialachán, d'fhágfaí faoi na scéimeanna teanga go príomha, na seirbhísí sin atá ag brath ar an gcumarsáid idirphearsanta. Bheadh de

¹⁴ Lena n-áirítear na *Líonraí Gaeilge* a aithnítear nó a aithneofar faoi Alt 11 d'Acht na Gaeltachta 2012.

bhuntaíste leis an gcur chuige seo go bhfágfaí níos lú de sholáthar na seirbhísí poiblí faoi rialú córais idirbheartaíochta agus go mbeadh ualach ní ba lú riaracháin ag baint le hullmhú agus le daingniú na scéimeanna sin.

Molaim freisin foráil a chur san Acht a chinnteoidh nár mhór go mbeadh an t-eolas ar fad atá sonraithe san Acht (agus mínithe sna Treoirlínte) sa dréachtscéim sular féidir í a dhaingniú.

I dteannta an mholta sin, ní miste na slite a rianú a thacódh na moltaí eile le haidhmeanna na scéimeanna teanga a bhaint amach:

- i. Bheadh an beartas earcaíochta agus an phleanáil atá á moladh agam i moltaí 1 agus 2 thuas ina bhunús do dheimhniú líon leordhóthanach foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge sa tseirbhís phoiblí.
- ii. Chaithfí a chur san áireamh a bhfuil molta i dtaca leis an nGaeltacht i moladh 3 i sonrú na seirbhísí atá á mbeartú a chur ar fáil go dátheangach agus i ndeimhniú soláthar foirne le hinniúlacht sa Ghaeilge i gcás na Gaeltachta.
- iii. Níor mhór na gealltanais a dhaingnítear i scéim teanga a bheith i gcomhréir leis an gcatagóir comhlachta phoiblí lena mbaineann an comhlacht faoi gcóras rangaithe atá molta agam ag moladh 4 thuas.
- iv. Thacódh an córas leathnaithe rialachán atá á mholadh agam i moladh 5, go láidir le soláthar seirbhísí sa dá theanga oifigiúil. Sa chás go raibh riachtanas breise nó saineiúil nach raibh cuimsithe sna caighdeáin, chaithfí foráil dó sa dréachtscéim.
- v. Chaithfí na seirbhísí atá beartaithe a chur ar fáil as Gaeilge a fhógairt agus a phoibliú i gcomhréir le cibé rialacháin a dhéanfaí faoi mholadh 5 thuas.

7. Na comhlachtaí poiblí a thagann faoi scáth an Achta

Sonraítear na comhlachtaí poiblí a mbaineann an tAcht leo sa Chéad Sceideal den Acht. Ceadáíonn an tAcht córas le leasú a dhéanamh ar an sceideal sin agus comhlachtaí poiblí nua a áireamh nó comhlachtaí poiblí a bhaint den sceideal le hionstraim reachtúil. Níor leasaíodh an sceideal ach uair amháin ó ritheadh an tAcht in 2003, sin sa bhliain 2006.

Tá an iliomad athruithe déanta ó shin ar chomhlachtaí poiblí an Stáit, go mór mór de thoradh an athchóirithe a rinneadh ar sheirbhísí poiblí ó 2011 i leith. Fágann sin go bhfuil roinnt comhlachtaí poiblí nach bhfuil aon dualgas reachtúil teanga orthu faoin Acht, agus comhlachtaí poiblí eile a bhfuil amhras ann faoina stádas faoin Acht. Áirítear i measc na gcomhlachtaí poiblí nach bhfuil faoin Acht san am i láthair, comhlachtaí a bhfuil teagmháil mhór acu leis an bpobal i gcoitinne ar nós Uisce Éireann agus an tÚdarás um Shábháilteacht ar Bhóithre.

Molaim leasú a dhéanamh faoina dtabharfaí sainmhíniú ar chomhlachtaí poiblí chun críche na reachtaíochta. Tá a leithéid déanta, mar shampla, i bhfol-alt 2(1) den Acht um Míchumas 2005. Aon eagraíocht stáit a thiocfadh faoi chritéir an tsainmhínithe reachtúil san Acht, bheadh sí ina comhlacht poiblí chun críche an Achta.

Bheadh de bhuntaíste ag an socrú sin go mbeadh gach comhlacht poiblí faoi scáth na reachtaíochta fad is a bhaineann sé leis na dualgais teanga atá san Acht féin agus sna rialacháin faoin Acht.

8. Seachfhoinsiú seirbhísí

Faoin *bPlean don Athchóiriú ar an tSeirbhís Phoiblí*, leagtar béim áirithe ar seachfhoinsiú seirbhísí agus ar “*comhoibriú le fiontair phríobháideacha, le heagraíochtaí deonacha agus le grúpaí pobail*”.

Tá impleachtaí móra anseo do líon agus réimse na seirbhísí a chuireann an Stát (go díreach nó go hindíreach) ar fáil don phobal a thagann faoi scáth Acht na dTeangacha Oifigiúla agus do na dualgais agus na cearta teanga a eascraíonn as. Bíonn seirbhísí áirithe bainistiú páirceála, dramhaíola, cultúrtha agus áineasa á seachfhoinsiú ag údaráis áitiúla, mar shampla, agus bíonn seirbhísí áirithe á gcur ar fáil ag fochuideachtaí ar nós ESB Networks nó Gas Networks Ireland.

Ní hannamh go ndéantar gearáin le m’Oifig a bhaineann le seirbhísí stáit a sheachadtar ar chonradh nó go deimhin, ag fochuideachtaí neamhspleácha a chruthaíonn comhlachtaí poiblí. Ba é dearadh agus dáileadh na gcód poist Eircode an ghníomhaíocht aonair Stáit ba mhó riamh a tharraing gearáin ón bpobal le m’Oifigse. Is trí chonradh a bhronnadh ar chuideachta príobháideach a tugadh faoin ngníomhaíocht sin.

Níor mhór na dualgais reachtúla teanga a shoiléiriú (agus cé air atá na dualgais) sa chás go n-údaraíonn comhlacht poiblí cuideachta príobháideach nó gníomhaireacht de chineál éigin eile seirbhís a sholáthar don phobal thar a cheann nó feidhmiú thar a cheann agus iad ag déileáil leis an bpobal.